

Dėkojame Dr.Heather Lattimer, San Diego Universiteto Mokymosi ir Mokymo Departamento vadovei, už suteiktą galimybę naudotis „Gyva istorija“ projekto modeliu, kuris pirmiausia buvo pradėtas naudoti Daraja Academy, Kenijoje.

We wish to acknowledge Dr. Heather Lattimer, Department Chair for Learning and Teaching at the University of San Diego, for providing the model for the Oral History project, first initiated at the Daraja Academy in Kenya. The students and teachers from Daraja provided support to the students involved in the project at Prienai Ziburys Gymnasium via Skype making this a multi-national partnership. This book is a companion to Behind the Beauty Accounts of Life in Kenya By Oral Histories Collected by the Form 2 Students of Daraja Academy 2011.

Dėkojame Dr.Paula Cordeiro, Lyderystės ir edukacinių mokslų mokyklos dekanai San Diego Universitete, už puikią lyderystę ir pasižventimą tarptautinio švietimo idealams.

A special thank you to Dr. Paula Cordeiro, Dean of the School of Leadership and Education Sciences at the University of San Diego for her visionary leadership and commitment to the ideals of international education. Her standards of excellence served as an inspiration for this project.

Tarptautinio projekto „Gyvoji istorija“ kūrybinė komanda A creative team of international project “Oral History”

Nancy Hanssen yra San Diego Universiteto profesorė, Baigiamųjų universiteto programų koordinatorė. 15 metų Nancy dirbo Apple (Amerikos Profesionalų bendradarbiavimas su Lietuvos švietimu) skaitydama paskaitas Lietuvos pedagogams.

Nancy Hanssen is Adjunct Clinical Instructor and the Undergraduate Programs Coordinator at the University of San Diego. Nancy has taught in Lithuania for over fifteen years with the American Professional Partnership for Lithuanian Education.

Irma Šneiderienė: gimnazijos direktorė, anglų kalbos mokytoja ekspertė. Šis projektas puikiai atspindi mokytojų ir mokinių atsidavimą Lietuvos istorijai, kultūrai ir švietimui.

Irma Sneideriene, the principal of Prienai “Ziburys” gymnasium, English teacher expert. This project represents teachers and students dedication to education and their love and appreciation of the Lithuanian culture and community.

Vilija Gustaityte: Anglų kalbos mokytoja metodininkė
Mano manymu, šis projektas yra puiki galimybė skatinti bendradarbiavimą tarp kartų – mokinių, jų tėvų ir senelių vykdant bendrą veiklą bei vystant tarpkultūrinį bendravimą su projekto partneriais iš San Diego ir Kenijos.

It seems to me that this project is an excellent opportunity to promote cooperation between the generations – students, their parents and grandparents through a joint activity as well as to encourage intercultural communication with our project partners from San Diego and Kenya.

Vilija Juodsnuikienė: Istorijos mokytoja ekspertė
Mūsų supratimas „kas yra kas“ priklauso nuo aplinkybių, vietos ir laiko... Vienaip suprantame žodį „žvaigždė“ galvodami apie dangų, kitaip apie jūrą, bolševikus ar Holivudą. Kas yra laikas geriausiai suprantu lygindama žmogaus gyvenimą su istorija.

Our understanding „who is who“ depends on circumstances, place and time... One way we understand a word „star“ thinking about the sky, another way we understand its meaning when we think about the sea, a Bolshevik and Hollywood. What is the meaning of time we best understand comparing a person’s life with history.

Istorijas užrašė:

Gabrielė Masaitytė
Dominykas Baronas
Skirmantė-Loreta Mazuronytė
Akvilė Celiešiūtė
Marius Malinauskas
Paulina Griniūtė
Gita Jaruševičiūtė
Ugnė Revinskaitė
Silvija Montvidaitė
Giedrė Valentinaitė
Vaiva Niūklytė

**Aš esu pasaulio išmintis,
Knygose pagauta ir jums jose sudėta.
Aš esu atviros durys.
Įženki!**

Užrašas ant vienos senovės bibliotekos durų

Ar tavęs neapima keistas jausmas, kai randi seną, prieš pusę amžiaus ar dar seniau darytą nuotrauką? Į tavo žvelgia žmonės, ir tu gerai žinai, kad šiandien jie jau visai kitokie. Kokie? Gal jų ir visai nebėra... Arba senuose namuose dėžėje randi močiutės išsaugotus laiškus, kuriuos rašė tavo dėdė, tarnaudamas armijoje. Čia jų ne vienas. Perskaitai. Galvoji – kokie jausmai skatino rašyti laiškus kartą per savaitę apie tokią vienodą kareivio kasdienybę? Kažin, ar jis mąstė taip, kaip tu dabar? Tik šiek tiek vyresnis už tavę dabartinį buvo...

Arba dar. Vasarą, per atostogas, su tėvais aplankai pas gimines gyvenančią prosenelę. Ji leidžia tau pavartyti senus albumus su nuotraukomis. Prasideda neišsenkantys prisiminimai apie žmones: dėdė, teta, kaimynų Marytė ar Jonas... Jauni jie tik nuotraukose. Senoji karta išeina. Jau vis rečiau kas nors atmena prieškarį, karą, pokarį...

Deja, šiandien mes vis mažiau laiko turime pasėdėti ir paklausti vyresnio už save ar seno žmogaus. Skubam, skubam, ieškom „informacijos“, ją pateikiame paviršutiniškai, neįsigiliname į tai, kas mums kalbama. Pati daugybę kartų esu galvojusi apie tai, ką pasakojo mano tėvai tom šventadienio valandom apie savo vaikystę, jaunystę, apie tai, kaip „užėjo“ rusai ar vokiečiai; kaip senelius vežė tremtin, o tėvelis buvo paimtas į sovietinę armiją; kaip mano teta visą gyvenimą ieškojo ir nerado brolio, nes jis dingo prie Oderio tuose baisiuose mūšiuose tarp rusų ir vokiečių karo pabaigoje. Suprantu, kad dar mažai jų išklausiu. Dabar žinau, kad tikrąją istoriją supranti tada, kai sugebi suvokti, kokie istorijos įvykiai nulėmė vieno ar kito žmogaus gyvenimo istoriją.

Projektas „Gyvoji istorija“ gimė iš supratimo, kad reikia išklausti ir užrašyti. Ir iš paskatinimo. Domėtis savo šeimos ar įdomiomis istorijomis nėra naujiena. Reikia tik visa tai užrašyti. Ilgą laiką istorijos objektas buvo valstybė, valdžia, užsienio politika. Tačiau seniai žinoma, kad labiausiai mes branginame tas vietas, daiktus, kurie vienaip ar kitaip yra susiję su mumis, su mūsų artimaisiais: tėvais, seneliais, proseneliais. O tavo, tavo šeimos istorija? Ar tu istorikas? Vilniaus universiteto istorikas E.Gudavičius mums, dar studentams, linksmai yra pateikęs ir tokią istoriko sampratą: „Istorikas yra žmogus, kuriam nutinka visokios istorijos...“

Taigi paskatinimas. Prienų „Žiburio“ gimnazijos direktorė Irma Šneiderienė ir San Diego universiteto dėstytoja Nancy Hanssen mane ir Viliją Gustaitytę paskatino imtis darbo. Tegul vaikai užrašo kelių žmonių prisiminimus. Išleisime atskiru leidiniu. Po dešimtmečių jų vaikai ar anūkai ras knygoje aprašytas istorijas. Ir nuotraukas. Ačiū poniai Nancy, kuri sutiko būsimą leidinį finansuoti.

Taip viskas ir prasidėjo. Dėkoju mokiniam, kurie atsiliepė, kurie mus suprato – Akvilei, Dominykui, Gabrielei, Giedrei, Gitai, Mariui, Paulinai, Silvijai, Skirmantei, Ugnei, Vaivai. Labai ačiū tiems, kurie pasakojote ir leidote su savo gyvenimo istorija susipažinti kitiems. Jūs tikrai liksite istorijoje.

Leidinyje pasakotos istorijos sudėtos pagal tai, kokį laikotarpį labiausiai atspindi žmogaus prisiminimai. Pateikiamas ir trumpas laikmečio apibūdinimas.

Taigi, susipažinkite su istorijomis.

Istorijos mokytoja ekspertė Vilija Juodsnukiene

LIETUVA XIX A. PABAIGOJE – XX A. PRADŽIOJE; NEPRIKLAUSOMA LIETUVOS RESPUBLIKA (1918-1940)

Nuo XVIII a. pabaigos Lietuva priklausė Rusijos imperijai. Didžioji gyventojų dalis gyveno kaimuose. XIX a. pabaigoje valstiečiai sudarė beveik 74 proc. gyventojų. Iki 1861 m. dauguma valstiečių buvo baudžiauninkai, po baudžiatvosa panaikinimo jie gavo asmens laisvę, teisę įgyti ar naudotis žeme, pasirinkti užsiėmimą ar verslą. Ieškodami galimybės užsidirbti, kai kurie lietuviai emigravo į kitas Europos šalis, JAV.

Pirmojo pasaulinio karo metais Lietuvą buvo okupavusi Vokietija. Lietuviams gyvenimas nepagerėjo, o tapo dar sunkesnis. Karui baigiantis 1918 vasario 16 dieną lietuviai paskelbė atkuriantys nepriklausomą Lietuvos valstybę. Mūsų valstybė gyvavo 22 metus, o 1940 m., vykstant Antrajam pasauliniam karui, ją okupavo Sovietų Sąjunga.

LITHUANIA AT THE END OF THE NINETEENTH AND AT THE BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY. THE INDEPENDENT REPUBLIC OF LITHUANIA (1918-1940)

From the end of the eighteenth century, Lithuania belonged to the Russian Empire. Most of the population lived in rural areas. At the end of the nineteenth century, the peasants accounted for nearly 74 per cent of the population. Until 1861, most peasants were serfs. After the abolition of serfdom, they were given their personal freedom, the right to acquire or use the land, and choose an occupation or business. Looking for an opportunity to earn a living some Lithuanians emigrated to other European countries or the USA.

During World War I, Germany occupied Lithuania. However, the life of Lithuanians did not improve, but became even worse. At the end of the war on February 16 in 1918, Lithuania declared the restoration of an independent Lithuanian state. Our state existed for 22 years, and in 1940, during the Second World War, the Soviet Union occupied Lithuania.

Užrašė Silvija Montvidaitė
Pasakojo Juozapas Peleckis, (g. 1940 m. sausio 29d.).
Jis dalijasi savo tėvo Mykolo Peleckio (gim. 1912 m.)
prisiminimais apie pirkias XX a. pradžioje.

Mano tėvas pasakojo, kad XX amžiaus pradžioje dauguma pirkių dar buvo dūminės. Jos taip vadinamos buvo dėl to, kad jose nebuvo kamino dūmams išeiti. Ugnis buvo kuriama viduryje virtuvės ant žemės esančiame įdubime. Virtuvė – priemenė buvo be lubų ir be grindų. Dūmai kil-davo aukštyn, veržėsi pro sienoje padarytą išpjovą, bestiklį langelį. Tik gerai įsidegus ugniai, buvo galima iškėsti dūmų graužimą. Valgydavo pirkioje, ten buvo laikomas maistas, ruošiamas virimui. Troboje stovėjo duonkepė krosnis, pakuriama iš virtuvės. Ją užkūrus, visi dūmai tai pat eidavo į virtuvę. Dūminės pirkios krosnyje buvo laikomas maistas, kad neatšaltų, šildomas vanduo. Gyvenamajame gale palei dvi sienas stovėjo platūs, ilgi uslanai (suolai), ant kurių gulėdavo paaugę vaikai. Ant sienų kabojo šventųjų paveikslai, prie šoninės sienos stovėjo didelė lova, užpečkyje buvo mažų vaikų lovos.

Vėlesniais laikais pradėti statyti namai su kaminais. Pirkios, jų dydis priklausė nuo to, koks buvo ūkininkas, kiek turėjo žemės. Mažažemio pirkia buvo tik vienu galu: pirkia ir priemenė (kuri kartu buvo ir virtuvė), dažniausiai suręsta iš rąstų. Turtingesnieji statydavo pirkias dviem galais – priemenė ir virtuvė būdavo per vidurį. Prie paradinių durų būdavo gonkos su daugybe mažų langelių. Langai buvo tik su viengubu stiklu. Žiemą apšarmodavo ir šaltis išraižydavo juos gražiausiomis gėlėmis. Langus puošdavo langinės, kurios dar ir saugojo nuo šalčio, vėjo, negeros akies. Nedūminėse virtuvėse tilpdavo viskas: ir virtuvė, ir valgomasis, žiemą – po pečium – vištos. Kai lauke būdavo labai šalta ir apsiėriudavo avis, kampe apsigyvendavo ir avis su ėriukais. Virtuvėje po grindimis buvo rūšys bulvėms ir daržovėms susidėti. Paprastai šeima valgydavo iš vieno molinio indo, kuris buvo pastatomas vidury stalo. Tik vėliau pradėjo valgyti iš atskirų.

Pirkioje, namo gale, dviem pasieniais ėjo ilgi, platūs uslanai. Prie krosnies stovėjo mažas suo-lelis. Po balkiais buvo laikomi įvairūs dokumentai – pasai, vaikų gimimo metrikai. Svarbiausi žemės nuosavybės dokumentai buvo laikomi skryniose.

Jeigu būdavo didelė šeima, daug vaikų arba seni tėvai, tai didžiosios pirkios kraštas iki pečiaus buvo atskiriamas jiems ir vadinosi pirkute.

Antrasis namo galas buvo nekūrenamas, jame stovėdavo dukterų kraičiai. Priemenė atliko koridoriaus vaidmenį. Maži vaikai miegodavo lopšiuose, kiek paaugę – užpečky pastatytose lovelėse. Žiemą vaikai miegodavo ant pečiaus, o jau vyresnės merginos – klėtyse net ir žiemą, vyrai – ant šieno.

Prie tvartų būdavo statomos pašiušės ūkio reikmenims: t.y. vežimams, rogėms įstumti, ten buvo laikomos akėčios, plūgai. Arčiau pirkios būdavo statomos malkinės, nors jas irgi ne visi turėjo.

Visas pirkias statydavo iš rąstų, kuriuos stengdavosi parinkti sakingus, senų subrendusių medžių. Žiūrėdavo, kad būtų nukirsti žiemą, kad kirvarpos neeštų.

*Told by Juozapas Peleckis, born in 1940,
recorded by Silvija Montvidaitė*

Juozapas Peleckis shares his dad (born in 1912) memories:
20th century farmhouse

Juozapas explained what a farmhouse looked like in the 20th century. Most of the farmhouses were without chimneys. Smoke came out through a hole in the wall. People used to stock the food in the kiln – a special oven for baking bread. In the living part of the house there used to be wide benches for children to sleep. Windows had shutters, which protected the house from the wind and cold. Under the floor there used to be the storage of potatoes and vegetables. The whole family ate from the same bowl, which was placed in the middle of the table. The most important family documents were stored in wooden boxes.

Mykolas Peleckas

(apie 1976 m. Alytaus raj. Navasodų kaimas)

Mykolas Peleckis

(in about 1976, Alytus region, Navasodai village)

Užrašė Silvija Montvidaitė
Pasakojo Ona Dainelytė – Arminienė

apie šeimos, kaimynų ir artimųjų gyvenimą per Pirmąjį pasaulinį karą.
Daugiausia remiamasi mamos Natalijos Kairaitytės-Dainelienės,
gimusios 1892 metais, Kūjų kaime, pasakojimais.
Tuo metu jai buvo apie 25 metai.

1914 metais, I-ojo Pasaulinio karo pradžioje, artėjant frontui, visų žmonių laukė labai sunkus gyvenimas: kaimų gyventojai buvo išvaryti iš savo namų. Žmonės, slėpdami nuo vokiečių mėšą, grūdus, drabužius, viską sudėdavo į dėžes ir užkasdavo į žemę. Patys eidavo į girią ir ten slėpdavo gyvulius. Iš girios vokiečiai išvarydavo žmones į kaimus. Praėjus frontui, gyventojai grįžo atgal. Parsivarė išlikusius gyvulius. Sugrįžę rado nupjautus javus, sukrautus į kūgius. Juos dalinti pavedė kunigams. Dalino nuo pasėlio. Seniūnas surašė, kiek kieno buvo pasėta, pagal tai ir dalino. Grūdų žmonės gavo labai mažai, užteko tik sėklai. Dalis rugių buvo suminta, labai prastai nupjauta, bekraunant nublokšta. Tiems, kurie nebuvo pasisėję rugių, davė kelis kilogramus iš sandėlio. Sandėlis buvo gretimame kaime, mano mama eidavo parsinešti grūdų – miežių, avižų. Iš jų kepdavo blynus, virdavo košę, kukulius. Duoną kepdavo iš sėmenų ir miežių. Tiesa, sėmeninė duona būdavo labai neskani. Iš miežių grūdavo grucę. Vokiečiai reikalavė duoklės. Reikėdavo duoti sviesto, kiaušinių, mėsos, rinkti uogas, grybus. Reikėjo taisyti kelius, dirbti prie geležinkelio. Jeigu žmogus neišėdavo į darbą, uždarydavo „už dratų“ (į areštinę).

Žmonėms buvo uždrausta pjauti gyvulius, o jeigu papjaudavo ir vokiečiai sužinodavo, ateidavo ir atimdavo. Gyvulius buvo galima pjauti tik su leidimu, o papjovus duoti duoklę. Mūsų šeima papjovė paršiuką, vokiečiai atjojo iš kito kaimo ir išgirdo kiaulę žviegiant. Mama mėšą paslėpė. Kareiviai po visą kaimą darė kratą, paskui atėjo ir pas mus. Mėšą rado, atėmė, o mama turėjo eiti „atsėdėti“ paras. Namuose likome mes, keturi maži vaikai, nes tėvas buvo miręs anksčiau.

Dar pamenu, kad man pasakojo apie tai, kaip žmonės būdavo varu varomi statyti siaurąjį 48 kilometrų geležinkelį. Jei neidavo, mušdavo ir baudavo. Taip pat vokiečiams labai rūpėjo mūsų krašto miškai ir jie stengėsi, kad kuo daugiau miško medžiagų būtų išvežta į Vokietiją. Medžius veždavo geležinkeliu iki Nemuno upės, po to plukdydavo sieliais į Vokietiją.

Dauguma Lietuvos kaimų gyventojų buvo bežemiai ir mažažemiai. Vyrų žiemą kirsdavo miškus, vasaromis eidavo padieniais darbininkais. Moterys girioje grybaudavo, uogaudavo. Kadangi gyvenimas buvo nelengvas, darbo trūko, todėl ne vienas išėjo į svetimus kraštus sotesnio karnio ieškoti. Dauguma žmonių palikę savo tėvynę išvyko į JAV, nemažai gyventojų traukė į Angliją, tai darė norėdami padėti savo šeimai ir artimiesiems. Tačiau svetur darbas taip pat buvo labai alinantis, nes pagrindinis darbas užsienyje buvo anglies kasyklose. Svetur žmonės bėgo ieškoti geresnio gyvenimo, tačiau tai neišsprėsdavo visų problemų. Keli mūsų kaimynai taip pat buvo emigravę, tačiau visada sakydavo: „Kad ir kur bebūtum, visada savas kraštas traukia, o laimės tenai irgi nėra“.

*Told by Ona Dainelyte – Arminiene,
recorded by Silvija Montvidaite.*

Life in the village during World War I

The story of Ona Dainelyte-Arminiene is based on what her mother Natalija Kairaityte- Daineliene, born in 1892, had told.

At the beginning of World War I, in 1914, people were driven out of their homes. Back then they used to hide the food from the Germans by putting it into boxes and covering with soil.

They would also hide their cattle, go and live in the woods themselves. Only when the front retreated, they used to return with their cattle back home and find the corn already harvested. The crop used to be divided among the villagers by priests. At the time bread was baked out of flax-seeds.

To make matters worse, people were forced to pay a tribute to the Germans. Also, they had to get permission to kill the cattle and give part of their meat away. Besides that, they were forced to build railways, cut the wood which was later expropriated by the Germans. Most people had no or little land. So in order to earn a living for their families men used to cut wood in the forests while many other people used to go abroad mostly to England or to the USA.

*Onutė Arminienė su anūkais (apie 2000 m.)
Onute Arminiene with her grandchildren*

Užrašė Marius Malinauskas
Pasakojo Irena Tautkevičienė.

Dalinasi savo mamos Anelės Bungardienės pasakojimais.

Mano prosenelė – Anelė Norkevičiūtė-Bungardienė gimė 1917 metais, Anglijoje, nes tuo metu jos tėvai ten buvo emigravę užsidirbti. Apie 1922 m. grįžo į Lietuvą, 1936 m. prosenelė ištekėjo ir susilaukė trijų vaikų. Sovietams okupavus Lietuvą 1940 m. metais jos vyras, kuris buvo paprastas kareivis, išėjo kovoti už sovietus. Tačiau vėliau, 1941 m. nacistinei Vokietijai užėmus Lietuvą, jis dezertyravo į vokiečių pusę ir kovojo už juos, kai tuo tarpu mano prosenelė 1943 m. buvo ištremita darbams į Vokietiją. 1944 m. vėl grįžus sovietams jos vyras, palikęs savo šeimą, pabėgo į Vokietiją. Pasibaigus karui, 1945 m., ta Vokietijos dalis, kurioje priverstiniai darbus dirbo mano prosenelė, pateko į sąjungininkų rankas, todėl valdžia jai leido pasirinkti, ar keliauti į vakarus (Angliją, JAV), ar namo į Lietuvą. Ji pasirinko Lietuvą. Tačiau pakeliui namo mirė jos 2-ųjų metų sūnus. Grįžus į Lietuvą nelaimės nesibaigė. Mano prosenelės dėl vyro „reputacijos“ neįleido į jos tėvų namus, taip pat ji buvo tardoma bei mušama NKVD pareigūnų, kurie norėjo sužinoti, kur jos buvęs vyras. Tardymai truko trejus metus, kol mano prosenelė pradėjo gyventi su kitu vyru ir NKVD suprato, kad apie buvusį vyrą ji nieko nežino. Jos naujasis vyras, su kuriuo ji vėliau susilaukė dviejų vaikų, mano močiutės ir jos brolio, atsisakė dirbti kolūkyje, nes buvo nusistatęs prieš visą sovietinę santvarką. Pinigus jis uždirbdavo atlikdamas atsiktinius darbus. Tačiau vieną dieną ji partrenkė mašina ir jam lūžo koja. Tada jau mano prosenelė buvo priversta ieškoti pragyvenimo šaltinio. Bet tai nebuvo lengva. Jos nepriėmė į kolūkį, nes vyras buvo atsisakęs ten dirbti. Tada mano prosenelei bei močiutei prasidėjo dar sunkesni laikai. Toks maistas kaip lašiniai buvo prabanga, o ką jau kalbėti apie mokslą. Mano prosenelė iš 4 vaikų pajėgė tik vieną išleisti toliau mokytis, kiti turėjo tenkintis viduriniu išsilavinimu. Tačiau nepaisant visų šitų skaudžių dalykų, mano prosenelė nepasidavė. Sulaukusi garbaus amžiaus ji mirė 1999 metais.

*Told by Irena Tautkevičienė,
recorded by Marius Malinauskas*

My great-grandmother – Anelė Norkevičiūtė-Bungardienė was born in 1917 in England, where her parents at the time were looking for money. In about 1922 she came back to Lithuania, in 1936 she got married and later on she had 3 children. When the Soviet Union occupied Lithuania in 1940, her husband decided to fight for the Red Army. After 2 years when Nazi Germany took over Lithuania, her husband deserted to their army. Meanwhile my great-grandmother was deported to Germany, where she had to work against her own will. When the alliance took over the territory, where my great-grandmother was deported, the government let her choose to travel to England, the USA or return to Lithuania. She chose Lithuania, of course. Unfortunately, her 2 year old son died on the way home. After coming back, she had to deal with more problems. Because of her husband's „poor reputation“, she wasn't allowed to live in her parents' house. Then got even worse, she was beaten and interregeted by NKVD officers (The People's Commissariat for Internal Affairs) for 3 years when finally they came to realise that she didn't have any connections with her ex-husband as she had married another man and later on gave birth to my grandmother and my grandmother's brother. However, despite all these painful experiences, when food such as bacon was a luxury, not to mention the possibilities of getting an education, she did not give up. She died in 1999 at a respectful age.

*Anelė Norkevičiūtė-Bungardienė
su savo dukra Irena, 1963 m.*

*Anelė Norkevičiūtė-Bungardienė
with her daughter Irena in 1963.*

II PASAULINIO KARO METAI (1939-1945)

Antrasis pasaulinis karas prasidėjo 1939 metais, kai Vokietija užpuolė Lenkiją. Lietuva tada dar buvo nepriklausoma valstybė. Lietuvos ir jos kaimynių likimą nulėmė Ribentropo – Molotovo paktas, t.y. Vokietijos ir Sovietų Sąjungos susitarimas ir šio susitarimo slaptieji protokolai. Dvi agresyvios valstybės pasidalijo rytų Europą įtakos sferomis. Jau vykstant karui, 1940 birželio 15 dieną, pasinaudodama jai palankia tarptautine situacija, Sovietų Sąjunga okupavo Lietuvą. Prasidėjus SSRS – Vokietijos karui, 1941 metais, puldama Sovietų Sąjungą, Lietuvą okupavo Vokietija.

Tuo metu visoje Europoje Vokietija vykdė holokaustą. Kai kurie lietuviai, net ir rizikuodami savo gyvybe, gelbėjo žydus.

Karo metais visose okupuotose teritorijose žmonės gyveno labai sunkiai. Taip pat ir Rusijoje. Kai kurie miestai, pvz. Leningradas, buvo visiškai izoliuoti ir neturėjo jokių atsargų, žmonės mirė iš bado. Karas traiškė žmonių likimus: šeimos buvo išskirtos, daug vaikų tapo našlaičiais. Visais laikais atsirasdavo gerų žmonių, našlaičius žmonės maitindavo ir priglausdavo, bet vis vien kiekvienas svaajo grįžti į savo gimtąjį kraštą. Sovietams puolant ir vokiečiams traukiantis Lietuvoje taip pat vyko mūšiai, daug žmonių nukentėjo.

WORLD WAR II (1939-1945)

The Second World War began in 1939, when Germany invaded Poland. Lithuania was still an independent nation. Back then Lithuania's and its neighbours' fate was determined by the Molotov – Ribbentrop Pact, the agreement between Germany and the Soviet Union and its secret protocols. The two aggressive states divided the spheres of influence in Eastern Europe. Already during the war, on June 15, 1940, due to its favourable international situation, the Soviet Union occupied Lithuania. At the beginning of the Soviet – German War in 1941, while attacking the Soviet Union, Germany occupied Lithuania. At the time, Germany carried out the Holocaust throughout all Europe. Some Lithuanians even risked their lives to save Jews. During the war, the life of the people living in the occupied territories was very difficult. The same was true in Russia. Some cities, for example, Leningrad was completely isolated and did not have any stock, so people died of starvation. The war crushed the fates of people. Families were separated and many children were orphaned. Despite all the difficulties, at all times there appeared some good people even strangers, who would feed and shelter the orphans. Still everyone dreamed of returning to their native land. As the Soviets were attacking and the Germans retreating, there were some battles taking place in Lithuania, which affected many people.

Užrašė Akvilė Celiešūtė Pasakojo Antanas Dičkus apie savo tėvą Praną Dičką

Mano prosenelis Pranas Dičkus gimė 1911 metais, dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Gyveno Nepriklausomos Lietuvos laikais, Smetonos valdymo laikotarpiu. Sulaukęs 21 metų pradėjo tarnauti Lietuvos kariuomenėje.

1938 metais prosenelis vedė Izabelę Balčiūnaitę, mano prosenelę. Tais laikais vyrus ir žmonas savo užaugusiems vaikams parinkdavo tėvai. Kadangi prosenelis buvo iš pasiturinčios šeimos, o prosenelė iš neturtingos, prosenelio tėvai labai prieštaravo jų vedyboms. Dėl to, vos susituokę, jie keletą metų tarnavo pas ponus Gustaičius. Susitaupe pinigų proseneliai atsidarė savo parduotuvę. Praėjus dvejimems metams teko ją uždaryti, nes prasidėjo II pasaulinis karas.

Prasidėjus karui prosenelis su draugu dirbo Lietuvos – Lenkijos pasienyje. Lenkija jau buvo okupuota vokiečių. Ten buvo gaudomi ir persekiojami žydai. Mano prosenelis ir jo draugas gailėdami ir rizikuodami į Lietuvą įleido žydę. Atsidėkodama ji padovanojo auksinį laikrodį ir žiedą. Žiedas atiteko proseneliui, o laikrodis jo draugui.

Mano proseneliai susilaukė dviejų vaikų. Karo metu, 1941 m., matė vykdomą holokaustą. Viena žydų šeima, jau vedama šaudyti, paprašė priglauti mažą žydaitę. Mano prosenelė atsisakė, nes žinojo, kaip elgiamasi su tais, kurie priglaudžia žydus. Ji bijojo rizikuoti savo šeima ir vaikais.

Dar ir dabar mano senelis dažnai pasakoja apie savo tėčio gyvenimą. Smagu pasiklausyti jo pasakojimų. Na o žiedas, kurį gavo prosenelis, dar ir dabar saugojamas kaip šeimos istorijos atminimas.

*Pranas Dičkus
(sėdi pirmas iš dešinės)
Pranas Dickus
(the first sitting on the right)*

*Told by Antanas Dičkus,
recorded by Akvilė Celiešiūtė*

My great-grandfather Pranas Dičkus was born in 1911 during The President A.Smetona's times of independent Lithuania. At the age of 21, he began to serve in the army. In 1938, he married Izabelė Balčiūnaitė, my great-grandmother. They had two children. During World War II, one Jewish family, who was about to be shot, asked to shelter a little Jewish girl. However, my great-grandmother refused as she had the fear of risking the lives of her family members. During the war, when the holocaust was under way, my great-grandfather along with his friend worked on the Lithuanian – Polish border. Back then, he along with his friend, allowed one Jewish woman to cross the Lithuanian border. As a sign of gratitude she gave them a gold watch and a ring. The ring went to my great-grandfather, while the watch was given to his friend. Even today, my grandfather often tells about his father's life and it's always fun to listen to his stories. Well, the ring, which my great-grandfather received is still stored as a family relic.

Kalbinau Želtov Viktor Nikolajevič, gimusį 1934 metais Rusijoje. II pasaulinio karo metais jam teko išgyventi Leningrado blokadą. Kai prasidėjo SSRS-Vokietijos karas, Viktor buvo 7 metai. Po penkių mėnesių nuo karo pradžios jo tėvas, dirbęs tekintoju ir santechniku, išėjo kariauti ir šeima jo nematė trejus su puse metų. 1941 m. birželio 22d. motina Viktor ir jo brolių nusiuntė į sanatoriją prie Volgos upės, kad jie nematytų karo. Vaikai ten pabuvo vos mėnesį ir mama juos pasiėmė atgal. Prasidėjus karui Želtovų šeima gyveno kareivinėse, kurios buvo padarytos panašiai kaip bendrabučiai, bet kai vaikai grįžo iš sanatorijos, visi persikraustė į dviejų aukštų namą, kuriame su jais kartu gyveno dar 16 šeimų. Po dviejų mėnesių nuo karo pradžios prie Leningrado priartėjo vokiečiai, prasidėjo apšaudymas iš patrankų, buvo mėtomos bombos. Miestas buvo apsuptas iš visų pusių, prasidėjo blokada. Maistas buvo gaunamas su kortelėmis: duonos, žuvies, kruopų, mėsos, aliejaus, cukraus. Jos buvo skirstomos darbininkams ir tarnautojams, vaikai būdavo priskiriami prie tarnautojų. Vokiečiai mėtė daug bombų, nes nežinojo, kur yra pagrindiniai objektai, todėl buvo įsakymas užtamsinti visus langus, kad iš oro mažiau matytųsi namai. Viktor, būdamas septynerių, užlipdavo ant stogo ir padėdavo žmonėms gesinti bombų sukeltus gaisrus smėliu. 1941 m. rugpjūčio 8 dieną buvo subombarduotas pagrindinis maisto sandėlis. Jis labai ilgai degė ir nuo jo kvepėjo kepintu cukrumi. Viktor prisimena, kad mama iš ten kartais parnešdavo deginto cukraus. Po sandėlio sunaikinimo prasidėjo badas. Toks ir buvo Hitlerio sumanymas – numarinti Leningradą badu. Žiemą dingo Želtovų šeimos maisto kortelės, todėl jiems 9 dienas teko prasimaitinti tik kava. Badmečiu žmonės valgydavo žolę, paukščius, šunis, kates, netgi mirusius žmones. Maisto atsargos į Leningradą žiemos metu būdavo atvežamos per užšalusį Ladogos ežerą – tai buvo bene vienintelis kelias, per kurį buvo galima pasiekti tuometinį Leningradą. Viktor močiutė, kelias dienas pabadvusi, suvalgė per daug duonos ir nuo jos mirė. Tada tokių mirčių pasitaikydavo nemažai. Žuvo labai daug žmonių. Viktor mama buvo komendantė, vadovavo darbams. Vienas iš darbų buvo surišti lavonus ir suguldyti, kad juos galėtų išvežti. Lavonus laidodavo bendruose kapuose, ant antkapių užrašydavo tik vardus ir adresus. 1942-ųjų birželį Viktor su broliu lankė darželį ir staiga juos evakavo. Kai evakuacijos metu jie plaukė garlaiviu per Ladogos ežerą, juos apšaudė vokiečiai ir buvo žuvusių. Galiausiai jie nukeliavo į Vladičnoje kaimą ir apsistojo vaikų namuose. Juose dirbti virėja pradėjo ir jų mama, todėl berniukams labai pasisekė. Ištverę vienus blokados metus, vaikų namuose jie atsiga-

Želtovų šeima
Zeltov family

vo ir bado nematė. Tėvas 1942-1943-ųjų metų žiemą buvo sužeistas, kai rusai bandė pramušti blokadą. Po sužeidimo tėvas negalėjo toliau tarnauti kariuomenėje, dėl to grįžo į Leningradą. Ten jis buvo reikalingas kaip santechnikas ir tekintojas, nes miestas buvo gerokai suniokotas. 1945-ųjų metų gegužės 9 dieną tėvas parašė laišką žmonai ir berniukams. Jame parašė: „Atvažiuokit, aš jūsų laukiu“. Taigi, mama ir abu berniukai birželio 1d. taip pat grįžo ir pagaliau pamatė savo tėtį. Kai grįžo namo, pamatė, kad visa žemė išdalinta lopinėliais šeimoms. Jie irgi įsigijo daržą ir kiaušę. Dar matė vokiečių belaisvius, atstatinėjančius suniokotus namus. Viktor prisimena, kaip 1946 metais buvo nuteisti ir pa-

karti 6 vokiečiai. Dėl karo Viktor atsiliko moksluose, būdamas 11 metų, jis buvo baigęs vos 3 klases. Trečios klasės kursą grįžęs kartuoja, nes jo žinių 4-ai klasei nepakako.

Iki 1947-ųjų maistas vis dar buvo dalijamas su kortelėmis: darbininkai gaudavo 250 g, o vaikai 125 g duonos. Maisto trūko ir visada norėdavosi valgyti, todėl Viktor motina keisdavo auksą į maistą. Viktor po karo dar ilgą laiką pavalgęs pasilikdavo duonos atsargai, saugodavo kiekvieną maisto trupinėlį. Jo šeima kas dieną eidavo į parduotuvę, kad visada namuose būtų maisto. Viktor norėtų, kad blokada niekada nebūtų įvykusi, ji labai sugriovė miestą, buvo net 650 000 žuvusių. Dar iki šiandien Viktor visada suvalgo visą maistą, nė trupinėlio neišmeta.

*Told by Želtov Viktor Nikolajevič
recorded by Paulina Griniūtė*

I talked to Želtov Viktor Nikolajevič, who survived the blockade of Leningrad as he was born in Leningrad in 1934. Leningrad is a city in Russia, now called Saint Petersburg. When World War II started, Viktor was 7 years old. After two months of war, the city was surrounded from all sides and the blockade started. Food was obtained with cards only which were distributed to workers and civil servants. Children were classified as civil servants as well. In 1941 on August 8 th, the main food store was bombed and then a famine began. That was Hitler's plan – to destroy Leningrad by causing a famine. In winter the Želtov family lost their food cards, so they had to feed on coffee for 9 days. Viktor's grandmother had eaten too much bread and that was the cause of her death, since she had previously been starving all the time.

*Ladogos ežeras
Lake Ladoga*

*Leningradas
Leningrad*

In June, 1942 Viktor and his brother went to a kindergarten when suddenly they were evacuated and moved to Vladičnoje village where they stayed at childrens' home. Their mother started to work as a cook at the same home. Being at a childrens' home for a year, they never suffered from a famine again. Just then, Viktor's father was at war and one day got badly injured, so he couldn't serve in the army anymore and came back to Leningrad. In 1945 on May 9 th the father wrote a letter to his wife and sons: „Come back, I'm waiting for you“. So on June 1st we returned home and were happy to reunite with our father. Because of the war, Viktor got behind with his studies. Food cards were still in use until 1947. Due to that, even when the war ended, Viktor used to save pieces of bread. ..Viktor wishes that the blockade had never happened, as it destroyed the city and about 650 000 people died. Now Viktor lives in Lithuania, Prienai, along with his family. He used to work as a doctor here.

Kalbinau savo močiutės draugę Onutę Padvelskienę. Ji man papasakojo savo istoriją, nutikusią Antrojo pasaulinio karo metais, kai jos tėvai kartu su vokiečiais turėjo trauktis į Vokietiją per Lenkiją. Kelyje ji susirgo ir pateko į ligoninę, jau užimtą lenkų. Taip buvo atskirta nuo tėvų, o mergaitei buvo vos devyneri. Kai Onutę paleido iš ligoninės, ji buvo įsodinta į traukinį, kad grįžtų į Lietuvą. Kol važiavo, pasijuto labai pavargusi, norėjo namo ir pradėjo verkti, tada ją su savimi pasiėmė viena lenkė, pavarde Vytenovskaja. Pas ją šiek tiek pagyveno Lomžos mieste ir tuomet pasiryžo vėl grįžti namo, į Lietuvą. Taigi, maždaug devynerių metų mergaitė pėsčia pradėjo eiti namo. Buvo visiškai viena. Nežinojo kelio, todėl ėjo tiesiog tiesiai ir gaudydavosi tik pagal miestus, į kuriuos ją kartas nuo karto kas nors paveždavo arba koks nors žmogus pasakydavo, kur eiti. Jai labai pasisėkė, kad aplink vis pasitaikydavo šeimų, neturinčių vaikų, kurios ją priimdavo ir paglobdavo kaip savo vaiką, arba tiesiog gerų žmonių, kurie priimdavo ją pernakti, pasakydavo kur eiti, paveždavo, jeigu važiuodavo kur nors pakeliui. Iš Lomžos nepažįstamas vyras visą dieną vežė ją link Bialystoko su vežimu, skirtu vežti šienui. Bialystoke ją priglaudė lenkė moteris, kuri mergaitę labai pamilo ir norėjo auginti kaip savo dukrą. Moters giminaičiai tam labai prieštaravo ir liepė leisti mergaitei keliauti toliau, nes „negalima pasilikti vaiko, kuris jau turi jo laukiančią mamą“. Taigi, Onutė keliauvo toliau. Ėjo užsidėjusi raginę kepurę ir raudoną paltuką, nors lauke buvo labai karšta, bet neštis rūbus jai buvo per sunku. Puolė ligos, ji turėjo niežų, kuriuos išgydė lietuviai Guobys ir Guobienė, kai ji iš Bialystoko atvyko į Gardiną. O į Gardiną ji nuvažiavo traukiniu. Guobiai irgi norėjo mergaitę pasilikti ir auginti kaip savo dukrą, bet keliauninkė vis vien išsiprašė keliauti namo, pas mamą. Onutė turėjo savo krepšelį, kuriame turėjo ir stiklinę vištą – žaislą iš Vokietijos, kuris jai labai patiko. Bet kol ji vykdama į Vilnių miegojo, kažkas tą žaisliuką pavogė. Onutė tai puikiai prisimena iki šiol. Vėliau ji traukiniu pasiekė Vilnių ir tada su viena mergaite vyko į Kybartus. Manė, kad jau žino kelią namo ir nuo Kybartų ėjo pėsčia, bet paklaususi žmonių suprato, kad eina Vokietijos link, todėl tekina grįžo atgal. Mergaitė, su kuria ji atvyko, vis dar buvo ten, kur jos išlipo, ir palydėjo ją iki namų. Kai pasiekė namus, grįžusi rado tik tetą, bet netrukus grįžo ir jos mama su broliu. Visi neapsakomai džiaugėsi vėl susitikę, tik Onutė jau nebesulaukė savo tėčio. Dabar, prisiminusi visus savo nuotykius ir galvodama apie praeitį, savo gyvenimą įvardija kaip vieną gražią pasaką.

*Told by Onutė Padvelskienė,
recorded by Paulina Griniūtė*

I talked to my grandmother's friend Onutė Padvelskienė, born in 1934. She told me her story, which took place during World War II, when her family together with the Germans had to retreat to Germany via Poland. On the way, she got ill and was taken to hospital, which was then occupied by the Polish, and so she was separated from her parents. At the time, she was just nine years old. When she was discharged from hospital, she was boarded on the train to Lithuania. On the train, she felt tired and cried all the time. Just then, one Polish woman Vytenovskaja felt sorry for the girl and took her home. Onutė lived with her for a while in the city Lomza. Still she was determined to come back to Lithuania. Therefore, all alone, she began the trip home. She didn't know the way, so just went straight knowing the city names only. Onutė was very lucky because there were many good people around, who helped her in every way. One stranger was driving her all day long from Lomza to Bialystok on a carriage used to transport hay. From Bialystok she went to Grodno by train and then from Grodno she finally reached Vilnius. From Vilnius, accompanied by a girl she met on the train, went to Kybartai and then the same girl escorted Onutė home. At home she found her aunt only, but later on her mother and a brother came back. All were incredibly happy to reunite again. However, Onutė never saw her father again. Now, she remembers it all, all the adventures and looking back at her past, she calls her life like a nice fairy tale... Currently Onutė lives in Prienai, Lithuania, where she moved for work.

*Užrašė Akvilė Celiešiūtė
Pasakojo Nijolė Celiešienė*

Mano senelė Nijolė Celiešienė gimė 1943 metais. Tuo metu vyko Antrasis pasaulinis karas. Lietuvoje jis jau buvo įsibėgėjęs, mūsų kraštą tuo metu buvo okupavę vokiečiai. Daugelis žmonių gyveno baimėje, nežinodami, kas bus rytoj, nuolat jautė įtampą.

Mano proseneliai, senelės tėvai, gyveno Prienų rajone, Pošvenčio kaime, šalia didelio kalno. 1944 metais, vokiečiams traukiantis į vakarus, ties prosenelių sodyba ėjo fronto linija. Ant kalno buvo įsitvirtinę vokiečiai, apačioje savo įtvirtinimus turėjo rusai. Dėl galimų susišaudymų mano proseneliams teko bėgti. Senelė pasakojo, kad prosenelei patarė bėgant žnaibyti vaikų skruostus. Verkiantis vaikas kareiviams turėjo reikšti, kad eina civiliai žmonės, todėl niekas į juos nešaudė. Kurį laiką šeima gyveno Ašmintos kaime.

1945 metais, pasibaigus kartui, proseneliai su dar maža mano senele grįžo namo. Namai buvo apleisti, baldų nebebuvo. Juos išvogė rusų kariai. Už namo buvo rastas rusų kareivio kapas.

Nors ir sunkus pokario metas buvo, mano proseneliai neapleido namo, susitvarkė ir apsigyveno.

Dar ir dabar tame pačiame name gyvena mano seneliai. Dažnai būnu pas juos. Kartu su pusbroliu randame įvairių kulkų, medalių. Ir padarytos kalne granatų duobės primena man ir mano senelei Antrąjį pasaulinį karą.

*Told by Nijolė Celiešienė,
recorded by Akvilė Celiešūtė*

My grandmother Nijolė Celiešienė was born in 1943, during World War II. In Lithuania, the war was already under way. Then my great-grandparents, my grandmother's parents, lived in the village of Pošventis near the hill. In 1943, it was the front line. The Germans were on the top of the hill, while the Russians were at the bottom and so my great-grandparents had to flee their home. They moved to the village of Ašmintā. In 1945, when the Second World War ended, my great-grandparents along with my little grandmother came back home. The house was abandoned. Behind the house, they found the grave of a Russian soldier. Still my great-grandparents did not abandon the house. They managed the house and settled in. Now my grandparents live in that house.

*Namas, kuriame ir dabar gyvena seneliai
The house where my grandparents still live*

1939 m. prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Tuomet mano prosenelė Ona Kuklierienė buvo devynerių metų, gyveno Prienų rajone Skersabalio kaime. Nors buvo dar visai vaikas, tokių metų jai jau teko ganyti karves. Rudenį Lietuvoje būdavo šalta, batų nelabai turėjo, tad piemenukai kojas šildavęsi karvės mėšle. Prastai ir sunkiai žmonės gyveno tais laikais, nedaugelis turėjo maistui nukrautus stalus. Pietums dažniausiai turėdavo tik duonos kriaukšlelę, užsiberdavo druskos. Kartais turėdavo kiaulės taukų, tai jų ir užsitempdavo ant duonos. Vakaraus pasikepdavo bulvių lupenų ant krosnies, išgerdavo karvės pieno.

Po kiek laiko mano prosenelė, kaip ir daugelis, dirbo kolūkyje. Darbas buvo sunkus. Mano prosenelė nebuvo labai stipri moteris, tad sunkius darbus atlikti jai padėdavo daina. Kolūkio kiaules šerdavo žuvimi, kurios skaniai kvėpėjo ir gražiai atrodė. Darbininkams jas būdavo draudžiama imti, bet jie vis tiek „pasigriebdavo“ vieną kitą žuvį ir sau.

*Onos Kuklierienės vestuvės
The weddings of Ona Kuklieriene*

*Told by Ona Kuklierienė,
recorded by Dominykas Baronas*

When In 1939 World War II started, my great-grandmother Ona Kuklierienė was only nine year old. During the war, life was very difficult, so at that age she had already learned to graze cows. Winters were very cold and her family did not have many clothes. For dinner, they usually ate bread and drank cow's milk. A few years later my great-grandmother started work on a collective farm (a type of agricultural production in which the holdings of several farmers are run as a joint enterprise). The work was very hard, but singing, which used to accompany any work done, made it easier and faster.

ANTROSIOS SOVIETINĖS OKUPACIJOS LAIKOTARPIS

(1944 – 1990)

TREMTIS, PARTIZANINIS KARAS

Po Antrojo pasaulinio karo Lietuvą vėl okupavo Sovietų Sąjunga. Žmonės gyveno labai sunkiai, trūko maisto, būtiniausių produktų. Lietuviai nenorėjo pripažinti sovietinės valdžios ir daugelis vyrų išėjo į miškus partizanauti, kovoti su okupantais. Partizaninis karas truko nuo 1944 iki 1953 metų. Šio karo metu lietuviai, kurie rėmė partizanus, nestojo į kolūkius ir kitaip priešinosi sovietinei valdžiai, buvo prievarta deportuojami į atokias Sovietų Sąjungos vietas – Sibirą, Kazachstaną. Tarp jų buvo daug moterų ir vaikų. Iš viso partizaniniame kare žuvo apie 20 000 partizanų ir jų rėmėjų.

THE SECOND SOVIET OCCUPATION PERIOD

(1944 – 1990)

EXILE, GUERRILLA WARFARE

After World War II, Lithuania was occupied by the Soviet Union again. The life of the people was very hard, since food was scarce, there was even lack of essential products. The Lithuanians did not want to recognize the Soviet government and many of men went into the woods to fight the invaders as partisans. A Guerrilla war lasted from 1944 to 1953. During the war, Lithuanians, who supported the partisans or did not join the collective farms, or otherwise did not suit the Soviet government, were forcibly deported to the remote areas of the Soviet Union – Siberia and Kazakhstan. Among them were many women and children. About 20,000 partisans and their supporters were killed during the war.

Mano prosenelė Ona Juškauskienė – Židonienė – buvusi tremtinė. 1952 metų spalio 29 dieną iš savo gimtojo miesto Prienų ji buvo ištremta į Kazachstaną, Karagandos sritį, Akčetau kaimą. Tada jai buvo 22 metai. Ją ištremė dėl jos vyro nusizengimo tuometinei santvarkai. Jos vyras buvo paimtas prievarta į kariuomenę, maištaudamas jis subūrė „išlaisvinimo“ partizanų būrį, su kurio nariais ketino pabėgti iš kariuomenės į Lietuvos miškus pas partizanus. Deja, vienas lietuvis, nespėjus jiems pabėgti, išdavė šį būrį rusams ir trys vyrai (vienas iš jų buvo ir mano prosenelės vyras) buvo nuteisti mirties bausme. Negana, to, kad mano prosenelė prarado vyrą, ji buvo ištremta su dviem mažamečiais vaikais. Berniukui buvo vieneri, o mergaitei, mano močiutei, buvo 2,5 metų.

Spalio 29 dieną atėję rusai išsitempė prosenelę ir du mažamečius vaikus iš namų, susodino į sunkvežimį ir nuvežė į Prienų policiją. Ten jie prabuvo keturias paras. Visų Šventų dieną, lapkričio antrą, juos išvežė į Kauno kalėjimą, ten valdžia juos laikė apie keturias savaites. Vėliau išvežė į Vilnių. Vilniuje žmonės suvarė į gyvulinius vagonus ir vežė tolyn. Vagonuose valgyti duodavo 2 kartus per dieną: vandens ir kartą per dieną sūdytos menkės. Lauke buvo labai šalta ir žvarbu, o vagonai kiauři, todėl susirgo prosenelės sūnus. Niekas nesitikėjo, kad jis išgyvens, tačiau išgyveno.

Nuvykus į Karagandą, visus tremtinius paskirstė į skirtingas gyvenvietes. Prosenelė su vaikais pateko į Akčetau kaimą. Ten turėjo mažą kambarėlį, kuriame buvo viena lova ir mažas pečius. Po kurio laiko padedant vienai lietuvei, prosenelė gavo kambarį bendrabutyje. Ten gyvenimo sąlygos buvo šiek tiek geresnės. Prosenelė gavo darbą, dirbo valytoja. Kai ji dirbo, vaikai ėjo į darželį. Iš mažos algos tegalėjo nupirkti vandens, kurio kibiras kainavo penkias kapeikas, duonos kepaluoką ir šiojkį tokį mėsos gabaliuką. Ryšį su tėvais, esančiais Lietuvoje, palaikė laiškais. Jie siuntė jai siuntinius su maistu, pinigais, rašė laiškus.

1953 metų kovo 4 dieną mirė Stalinas ir visi tremtiniai galėjo grįžti į gimtinę. Po šešių žiaurių mėnesių prosenelė grįžo į Lietuvą, į gimtąjį miestelį Prienus, ir apsigyveno pas savo tėvus su vaikais.

Tačiau tremtis padarė savo – vaikai labai sirgo. Mergaitė beveik nematė, o berniukas nebepaėjo. Dėl vitaminų trūkumo jam išsivystė rachitas. Sugrįžusi į Lietuvą prosenelė bandė įsidarbinti, bet niekur jos nepriėmė net juodžiausių darbų dirbti, nes buvo tremtinė. Jai sakydavo: „Iš kur atvažiavai, ten ir grįžk“. Po poros metų jai pagaliau pavyko įsidarbinti audinių parduotuvėje pardavėja.

Po kelerių metų važinėjimū pas daktarus vaikai pasveiko – mergaitė pradėjo matyti, o berniukas vėl galėjo vaikščioti. Net po tokių sunkių išgyvenimų prosenelė yra sveika ir gyva, gyvena Prienuose ir jai šiemet jau sukako 84 metai.

Ona Juškauskienė – Židonienė su vaikais
Ona Juškauskienė-Zidonienė with her children

*Told by Ona Juškauskienė-Židonienė,
recorded by Gabrielė Masaitytė*

My great-grandmother, Ona Juškauskienė – Židonienė, is a former exile. On October 29th, 1952, she was deported to Kazakhstan, Karaganda region, Akčetau village from her native town Prienai. At the time, she was 22 years old. She was deported because of her husband's misconducting against a current political system. Her husband was taken by force to the army. In response to that, he founded a guerrilla squad, whose members were planning to escape from the army into Lithuanian forests to join the partisans. Unfortunately, one Lithuanian, just before the escape, betrayed the squad to the Russians and three men, one of which was my great-grandmother's husband, were sentenced to death. Despite the fact that my great-grandmother had just lost her husband, she was also deported to Siberia along with two small children. The boy was only one year old, and a girl, my grandmother, was 2.5 year old. On October 29th, the Russians came to the house and snatched my great-grandmother along with her little children out of the house. They were taken in a truck and transported to an unknown area. Later, all the people were driven into cattle carriage and shipped into exile. The wagons were full of holes and it was very cold outside. There were heavy blizzards so some people died from the cold. When it came to the food, people were given some water twice a day and a salted cod only once a day. After arriving in Karaganda, all the exiles were allocated to the distributed settlements. My great-grandmother, with her children got to Akčetau village. There was a small room, which had a bed and a small furnace. After some time, thanks to one Lithuanian woman, my great-grandmother got a room in a hostel where the living conditions were slightly better. After that, she got a job as a cleaner. When she was working, her children went to the kindergarten. Receiving a small salary, she could only buy some water, as a bucket of water cost five cents then, a loaf of bread and a slice of some kind of meat. She kept in touch with her parents through letters. They sent her parcels with food, money and written letters. On March 4, 1953, Stalin died, and all the exiles were able to return to their homeland. After six cruel months, my great-grandmother finally returned to Lithuania, to her hometown Prienai and settled with her children at her parents. Even after bearing such difficult experiences, my great-grandmother is still alive and sound, lives in Prienai and this year she already turned 84.

Kokie vaikystės atsiminimai, susiję su istorija, jums yra ryškiausi?

Tie aštuoneri vaikystės metai, kuriuos praleidau Sibire su šeima.

Kaip ten patekote?

Mano tėtis buvo partizaninio judėjimo Vilniuje vadovybės narys. Taip pat dalyvavo kovose prieš rusus okupuojant. Enkavėdistai jį sugavo, areštavo ir ištrėmė į Sibirą. Taip pat ir mane su mama bei mano tris vyresnius brolius. Tėtis turėjo būti nuteistas dvidešimt penkeriems metams lagerio, bet, kadangi mano mama buvo gimusi Rusijoje ir puikiai mokėjo rusiškai, buvo jauna ir graži, išsiderėjo geresnes jo kalinimo sąlygas. Ir paleido jį anksčiau nei buvo numatyta.

Koks gyvenimas buvo svetur?

Iš pradžių vietiniai gyventojai buvo priešiški nusiteikę prieš mus, bet vėliau situacija pagerėjo ir pamažu ėmėme sutarti su jais. Gyvenome pusėje barako, kartu dar su kita lietuvių šeima, kurie, deja, buvo labai netvarkingi. Kadangi buvau jauniausias ir dar visai nedidelis berniukas, daug vargo pats neturėjau, tik mačiau kaip kiti dirba. Žiemomis, kurios būdavo labai šaltos, žaisdavau lauke su vaikais, slidinėdavome nuo kalnų. Vasarą maudydavomės. Lankiau mokyklą, buvau Sibire iki šeštos klasės. Sunkiausia buvo mamai, kuri turėjo išlaikyti keturių vaikų šeimą. Turėdavo nudirbti visus darbus, kurių būdavo nemažai prie namų. Žinoma, padėdavo ir vyresnieji broliai. Tačiau ji buvo labai stipri ir valinga moteris, kovojanti visomis jėgomis už šeimą.

Kaip sekėsi jūsų tėčiui?

Jis buvo lageryje. Pirmi metai buvo itin sunkūs. Iš apie šimtą kilogramų sveriančio vyro liko vos kaulai ir oda, jis svėrė vos 44 kilogramus ir vaizdas buvo šiurpus. Vėliau šiek tiek palengvėjo, kadangi ėmė dirbti felčeriu. Brigadininkai dažnai sirgdavo, tačiau nieko nesakydavo vadovams, nes, jei būtų pasakę, juos būtų išmetę iš darbo. Uždirbtus pinigus tėtis sugebėdavo netgi atsiųsti mums, kai kitiems tuo tarpu nelabai pavykdavo net jų užsidirbti. Aišku, jeigu jį būtų pagavę, būtų blogai baigęsi, bet jis įsigudrino visas drebėdamas ir laikydamas pinigus kišenėje nunešti į paštą ir išsiųsti.

Taip pat yra pasakojęs, jog lageryje buvę recidyvistai žaisdavo kortomis iš žmonių gyvybių. Jei pralaimėdavo, būdavo išrinktas žmogus ir vienas iš recidyvistų turėdavo jį nužudyti. Mano tėtis keletą kartų pats buvo išrinktas, tačiau jam pasakė apie tai ir vis pavykdavo išsisukti. Iš lagerio jis buvo paleistas 1952-ais metais, dar metus padirbėjo ten, užsidirbo pinigų, o tada grįžo pas mus.

Kaip tai paveikė jūsų tėvynės sampratą?

Būdami ten visi labai ilgėjomės Lietuvos. Būdavo labai liūdna ir skaudu. Ir, žinoma, nė nesvarstėme galimybės negrįžti atgal į Lietuvą. Vos tokia proga pasitaikė, iškart ir grįžome.

*Told by Mindaugas Rubikas,
recorded by Skirmantė-Loreta Mazuronytė*

My grandfather, who is now 69 years old, told me about his childhood, which was completely different compared to many other people's childhood, since he spent it in Siberia, along with his mother and three older brothers. The Russians kept his father in the camp for several years. He was imprisoned for organizing guerrilla movement against Russian invaders. Just then, all the hard work had to be done by his mother. She had not only to keep three sons all by herself, but also to perform other duties. Winters were very cold there, but that did not prevent him to live like a completely normal child – playing with others, building a snowman, and the like. There he attended school until the sixth grade. As soon as the Russians released his father from the camp, they immediately returned to Lithuania. As grandpa said, he missed Lithuania every single day and dreamed of returning to where his sister was waiting.

*Vaikystė Sibire
Childhood in Siberia*

Šią istoriją, tiksliau mažas savo gyvenimo ištraukas, papasakojo mano 58-erių metų senelis Pranas Stanevičius. Gyveno ir tebegyvena jis tame pačiame nedideliame Rutkiškių kaime. Mano senelis gimė ir kartu su trim broliais užaugo partizano šeimoje. Nuo mažens buvo griežtai auklėjamas.

Senelio tėvas ne kartą sėdėjo kalėjime, ir nors jis aukojosi dėl Tėvynės, mokykloje jo vaikus vadindavo bandito vaikais. Visai šaipydavosi, erzindavo. Taip būdavo, kol negaudavo į nosį, tuomet bėgdavo skūstis mokytojai, o mokytojai liepdavo pakviest tėvus. Pareidavo vaikai, papasakodavo, o tėvas sakydavo: „Nieko, kitą kartą stipriau duok“.

Tas pats tėvas būdavo pakankamai griežtas savo vaikams, bet tai broliams išugdė ištvermę, kantrybę ir užgrūdino. Be to, tėvas išmokė vieno svarbaus tais laikais dalyko, kuris Pranui ne kartą pravertė gyvenime. Jis sakydavo: „Išmok pasiimt ir pasidalint“.

Kadangi tėvas partizanavo ir negalėdavo grįžti namo, motinai teko išlaikyti šeimą vienai. Todėl vaikai grįždavo iš mokyklos, numesdavo portfelius į kampą ir bėgdavo padėti mamai į fermą. Ir taip būdavo visus metus. Vasaromis keldavosi 4 ryto ir įsikibę į motinos dviračio bagažinę bėgdavo su ja į darbą. Pamokoms nelikdavo laiko, todėl Pranas niekada namuose neruošė namų darbų – spėdavo viską išmukti ir atlikti per pertraukas. Svarbiausia, jog net ir nesimokant namuose, jam puikiai sekėsi. Vėliau, stojant į Marijampolės technikumą, reikėjo laikyti matematikos egzaminą. Nuėjo ten su draugu. Mokytoja jiems pirmiems padavė testus, kol išdalino kitiems – jie jau buvo baigę, nešė mokytojai, o ši pasibaisėjusi sakė, kad bus 2. Bet nebuvo. Taip pat gerai sekėsi ir kiti dalykai, net anglų kalbą tuo metu puikiai mokėjo.

Jam mokantis technikumė teko susidurti su agresyviais jaunimo gaujomis. Išmoko su jomis bendrauti, sutarti, kad negyvai nesumuštų. Šeima jų nebuvo itin pasiturtinti, tuo metu retas kuris buvo kitoks. Valgydavo ką turėdavo. Bet dažniausiai valgė duoną su taukais. Pinigų savaitei turėdavo nedaug, juos reikėdavo dar su gaujomis pasidalinti.

Dabar jis ir toliau dirba, moka atlikti beveik visus darbus, be sunkumų sutaiso automobilį, įdirba laukus. Pasak giminaičių, jis, kad ir griežtokas, bet mylintis, geras ir linksmas senelis ir vyras.

*Told by Pranas Stanevičius,
recorded by Ugnė Revinskaitė
Pranas, my grandfather, 57 years old.*

As his father was a partisan, he could not return home for some time. Therefore, Pranas' mother had to keep the family alone in Rutkiskiai village. As soon as the children came back home from school, they dropped their bags into the corner and ran to help their mother out about the farm. And so it was all the year round. In summers, they would get up at 4 o'clock in the morning and clinging to their mother's bike rack run along with her to work. Pranas did not have time to prepare for the lessons or do his homework at home – he was able to learn everything during the breaks only. In addition, most importantly even without studying at home, he did well at school. Even now when almost 40 years passed, he is still carrying on working, can do almost all the work himself. He is equally good at repairing a car or cultivating fields. According to his relatives, even though a bit strict sometimes, he is a loving, kind and cheerful grandfather and husband.

*Ugnės senelis Pranas Stanevičius
Ugnė's grandfather Pranas Stanevičius*

„Karo pabaiga. 1944 m. man buvo šešeri metai. Gyvenau Padovinyje, netoli Marijampolės. Kai vokiečiai traukėsi ir puolė rusai, šeimai buvo liepta evakuotis. Išvykome į tėvo tėviškę, bet, dar nepasiekę tikslo, pakliuvome į baisų susišaudymą. Per jį susilaužiau petį, nes iškritau iš vežimo, o sviediniai lakstė mums virš galvų. Man, vaikui, buvo labai baisu. Marijampolėje buvo užminuotas cukraus fabrikas ir geležinkelis, bet vokiečiams išsigandus rusų „katiušų“ niekas nesprogo. Vokiečiai greitai atsitraukė ir jau kitą dieną pasirodė rusų žvalgai.

Pokaris. Vienas iš kraupesnių atsiminimų buvo Prienų tilto ir Bravoro susprogdinimas, o Balbieriškyje tankas sugriovė daug namų. Taip pat mačiau, kaip vokiečių belaisviai atstatinėjo tiltą. Atsimenu, kaip naktimis namus apsupdavo kareiviai. Sirgau lunatizmu, todėl kelis kartus vos likau gyvas. Kai tik pilnatis būdavo, taip ir išeidavau į lauką. Buvau ir ant kareivio užlipes, ir prie jo sustojęs. Gerai, jog jie nepabusdavo. O kad šitas nesikartotų, mama pastatydavo geldą su vandeniu prie lovos. Taip, keletą kartų įlipęs į šaltą vandenį, išsigydžiau lunatizmą.

1946–1947 m. pradėjau mokytis tikėjimo tiesų ir ruošiausi Pirmajai Komunijai. Tada gyvenau Uosoje, Prienų rajone. Tekdavo dvi savaites per Prienų šilą į bažnyčią eiti. Būdavo baugu, nes niekad nežinodavai, kas gali nutikti. Tarp nykių dienų būdavo ir viena kita linksmesnė. Štai, pavyzdžiui, labai gerai pamenu, kaip pirmą kartą Prienuose (ten, kur dabar yra turgelis – Liepų g.) paragavau ledų. Taip pat atsimenu, jog prie namų buvau radęs vokišką peiliuką, kurį beimdamas įsidūriau, dar iki dabar randą turiu. Buvo proga ir persikelti keltu iš vienos Nemuno pusės į kitą nemokamai. Man, vaikui, buvo labai įdomu ir smagu.

1950 m. po sodybos langais buvo rastas užmuštas kolūkio vadas. Todėl dėl saugumo ir pradėto tyrimo teko išsikelti į mamos tėviškę. Gyvenome Pošventyje, Prienų rajone. Ten ir baigiau septynmetę mokyklą“.

*Told by Liudvikas Bartuška,
recorded by Giedrė Valentinaitė*

The Post War Period. One of the most horrific memories for Liudvikas was the bombing of Bravoras and Prienai Bridge. Liudvikas also saw a group of German prisoners of war rebuilding the bridge. He still remembers those nights when soldiers surrounded the house. Liudvikas was suffering from sleepwalking, and he even managed to go up to a soldier for a few times risking his own life and barely staying alive.

In 1946 – 1947 Liudvikas started to learn the truths of faith and to get ready for the First Communion. Then he lived in Uosa, Prienai district and had to go over the pinewood to get to the church. That was scary because you never knew what could happen. Among the bleak days, there were a few happier times such as tasting ice cream for the first time in Prienai (a current market place in Liepų street). In addition, Liudvikas remembers finding a German knife and while picking it up cutting himself in the finger. Until now, he has a scar. Yet for Liudvikas, as a child, that was kind of interesting and funny.

Liudvikas Bartuška

„Man yra svarbus ne vienas, o du įvykiai: gyventojų trėmimai 1944 m. ir Sausio 13-oji, nuėmusi Lietuvos laisvę. Prasidėjus masiniams trėmimams Lietuvoje, prasidėjo lietuvių košmaras. Tikriausiai visi žino tą faktą, kad nekalti lietuviai buvo tremiami į Sibirą. Ir man du artimi žmonės pateko į tą „kelionę“, kuri vedė į nežinomybę. Mano diedukas ir močiutė buvo dvi iš tūkstančių aukų, dėl kurių kalta SSRS. Tada jiems buvo apie penkiasdešimt metų, o kartu su jais buvo paimti ir trys nepilnamečiai kaimynų vaikai. Jie nežinojo, kur važiuoja, nebuvo pasirenę atšiaurioms oro sąlygoms. Diedukas mirė nuo šalčio beveik prie pat Maskvos. Kaip rašo močiutė, „jį išrideno iš vagono vidury laukų du vyrai, kurių veidai neparodė jokio gailesčio“. Mano močiutė buvo stipri moteris ir pasiekė kelionės tikslą. Jei gerai pamenu, ji pateko į Igarkoje esantį lagerį. Deja, nuo žiaurių gyvenimo sąlygų ji išprotėjo. Niekada nenustojė ilgėtis Lietuvos. Ji rašydavo laiškus kada tik galėdavo. Atsimenu, po kurio laiko jos dukra gavo vieną laišką, kuris jau buvo ne jos, bet stovyklos viršininko. Jame buvo rašoma, kad mano močiutė pabėgo į mišką ir niekas jos nerado. Manau, kad jos mirtis nebuvo vien dėl bado, juk tikriausiai niekas nesivargins ieškoti išprotėjusios pabėgėlės ir vėl parvežti į stovyklą. Tokia mano nuomonė, nes apie močiutę daugiau niekas nieko negirdėjo.

Antrasis įvykis, kurį gerai prisimenu, yra Sausio 13-oji, dar kitaip vadinama kruvinuoju sekmadieniu. Tą sausio 12 –osios vakarą ir naktį atsimenu gerai. Sėdėjau ir mezgiau. Staiga per radiją pasigirdo neįprasti garsai ir kalbos, kad „tai prasideda“. Iš karto pagarsinau radijo imtuvą. Vėliau girdėjau V.Landsbergio balsą. Jis prašė vežti kiek galima daugiau medikamentų, tvarsčių, nes yra daug sužeistųjų. Tą naktį negalėjau užmerkti akių, vis galvojau, kaip visa taip baigsis. Kitą rytą dukrai teko važiuoti į darbą, bijojau dėl jos. Lydėjau į autobusų stotį ir negalėjau nusėdėti ramiai iki tol, kol ji sugrįžo. Visa ta baimė, bemiegė naktis ir žmonių skausmas mane labai paveikė“.

*Told by: Stefanija Janulevičienė,
Recorded by Vaiva Niūklytė:*

For Stefanija, who is an old woman living in the village, there are the two most important events: deportations in 1944 and January 13th, which was crucial for the freedom of Lithuania. We all know the fact that many innocent Lithuanians were deported to Siberia. My two relatives got in that journey too. My grandparents were about fifty years old then. My grandfather died because of the freezing cold near Moscow. As my grandmother put it, two men, whose faces did not show any remorse, rolled him out from the carriage in the middle of the fields. Later, because of the harsh conditions my grandmother went mad.

The second event, which I remember well, is January 13th. This day has another name – a ‘Bloody Sunday’. I was just an ordinary Lithuanian, the one who was not playing an important role for my country, but still remember that night well. That was just a simple day. In the evening, the radio was turned on as a background while I was sitting on the couch and knitting. Then suddenly I heard people screaming that it was coming. That night I couldn’t sleep, all the time I was wondering how it would end. All that fear, a sleepless night and pain of all those people affected me deeply; probably this is the reason why I still recall all that.

*Stefanija Janulevičienė (pirma iš dešinės)
Stefanija Janulevičienė (the first on the right)*

Sovietų Sąjungoje vienintelė buvo komunistų partija. Ji vadovavo visam politiniam, ekonominiam, kultūriniam visuomenės gyvenimui. Mokyklose buvo privaloma mokytis rusų kalbos, veikė spaliukų, pionierių, komjaunuolių organizacijos. Tai ideologizuotos vaikų ir jaunimo sąjungos, kurioms paprastai priklausė visi ar beveik visi vaikai ir jaunimas. Spaliukai – 7-10 m. vaikai, pionieriai (dažnai vadinami „Lenino anūkais“) – raudonus kaklaraiščius ryšintys 10 – 14 metų paaugliai, komjaunuoliai – 14 – 27 metų jaunimas.

Komunistinė propaganda skelbė, kad visi žmonės Sovietų Sąjungoje lygūs, tačiau taip nebuvo. Visuomenę sudarė skirtingi sluoksniai. Pačioje viršūnėje buvo komunistų partijos valdininkai ir valdžiai artimi žmonės. Pagal komunistinę ideologiją buvo mokami ir atlyginimai: pvz. nomenklatūros vairuotojas uždirbdavo daugiau nei gydytojas ar mokytojas. Kiekvienas jaunuolis, sulaukęs 18 metų, privalėjo dvejus metus tarnauti sovietinėje kariuomenėje. Privati nuosavybė buvo panaikinta, taigi net žemės ūkiu kaime besiverčiantys žmonės galėjo turėti tik nedidelį asmeninį ūkį, vieną karvę, 60 arų žemės ir pan. Dėl lietuvių darbštumo, vėlesnio patekimo į SSRS sudėtį, žmonės gyveno geriau negu kitų Sovietų Sąjungos respublikų gyventojai. Šalyje nebuvo nedarbo, dirbti privalėjo visi. Kaime žmonės dirbo kolūkiuose. Nebuvo laisvos spaudos, laikraščiai rašė apie tai, kas naudinga valdžiai. Viena iš didžiausių pramogų buvo kinas, kultūros namuose vykdavo šokiai.

LIFE OF LITHUANIAN SOCIETY IN THE SOVIET PERIOD

There was only one Communist party in the Soviet Union that led the entire political, economic, and cultural life of the society. Students at schools were required to learn the Russian language. Also, there were pentagram, pioneer and Komsomol organizations. These were ideological children and youth unions, which used to involve all or almost all children and young people in the area. Pentagrams were children aged 7-10, while pioneers (often referred to as 'Lenin's grandchildren') were teenagers from 10 to 14 years of age with a distinctive feature of wearing red neckties. And Komsomols were young people aged 14 – 27.

Communist propaganda proclaimed that all people in the Soviet Union were equal, but they were not. The society consisted of different layers. At the very top were the officials of the Communist Party and other people close to the government. According to the communist ideology, salaries were paid. For example, a driver who used to deliver nomenclature earned more than a doctor or a teacher. Also, each young man had to serve two years in the Soviet army. All the private property was abolished, so that even in rural areas people who were engaged in agriculture could only have a small private farm, one cow, 60 acres of land, and so on. Due to their diligence as well as later entrance into the USSR, people lived better than other residents of the Soviet republics. Nevertheless, there was no unemployment in the country, so all people had enough work. In the rural areas people worked on collective farms. Besides, there was no free press, the newspapers wrote about what was beneficial to the government only. At the time one of the biggest attractions was going to the cinema, dances were held in the culture house as well.

Mano močiutė gimė 1942 m. Alytaus rajone, Raubonių kaime. 1949 m. Sovietų valdžia pradėjo kurti kolūkius. Iš ūkininkų atėmė žemes ir paliko tik po 6 arus. Į kolūkius niekas nenorėjo stoti, priešinosi. Tada komunistai eidavo į namus ir visai apgąsdindavo. Iš atimtos žemės sukūrė didelius ūkius, iš žmonių atimdavo arklus, kitus gyvulius, statė fermas. Labai trūko technikos. Kaime palikdavo tik po kelis arklus ir žmonės turėdavo jais dalintis. Kildavo konfliktų, nes reikėdavo vežti šieną, kasti bulves ar dirbti kitus žemės darbus, o arklių buvo mažai. Žmonės į darbą kolūkiuose eidavo kaip į lažą, buvo išdalinamos privalomos normos, kiek kolūkio runkelių privaloma ravėti ir nuimti. Rugius pjaudavo dalgiais, tik vėliau atsirado traktoriai ir kombainai. Už darbą kolūkyje žmonės gaudavo po pusę maišo dirsių. Tam, kad išmaitintų šeimą, augindavo gyvulius, kiaules, karves. Po to, kai kolūkis nukasdavo bulves, žmonės dar perkasdavo dirvą ir prisikasdavo bulvių. Išmoko vogti iš kolūkio, sakydavo: „Vagiu ne žmogaus, o kolūkio“. Kolūkio valdžia neleisdavo sėti rugių. Jei kas nors pasisėdavo, tai visa vėliau būdavo atimama. Duonos pirkti reikėjo eiti į gretimą kaimą apie 4 kilometrus ir stovėti didelėse eilėse. Duonos kepaliukas kainuodavo 10-20 to meto kapeikų. Mėsos, jeigu ir būdavo, tai tik prasčiausios kokybės, o šoninė kainuodavo 2 to meto rublius. Kumpis ir geriausios dešros būdavo parduodamos tik komunistų šeimoms per „šonines“ duris, todėl dažniausiai parduotuvėje kildavo triukšmas. Buvo draudžiama švesti Kalėdas, todėl daugelis žmonių Kūčias ir Kalėdas švėsdavo slapčia. Na, o jei norėjai turėti gerą išsilavinimą ir mokytis aukštojoje mokykloje, reikėdavo gauti rekomendaciją iš komjaunimo organizacijos. Norint nusipirkti mašiną, reikėdavo laukti t.y. „būti sąraše“ apie dešimt metų.

Močiutė pasakoja ir apie pokarį. Lietuviai mylėjo savo tėvynę, todėl daug jaunų vyrų eidavo į mišką kovoti su komunistų valdžia. Daug šeimų buvo ištremta į Sibirą. Trėmė mokytojus, ūkininkus ir kitus šviesius žmones. Partizanai buvo sekami, kankinami, žudomi, niekinami ir guldomi miestų aikštėse. Daug ištremtų šeimų liko Sibiro žemėje. Į Lietuvą jiems leista grįžti tik po Stalino mirties. Kam nebuvo leista apsigyventi Lietuvoje, tie slapstėsi pas gimines. Jiems buvo sunku gauti darbą, kadangi viską kontroliavo komunistai.

Daugelis žmonių džiaugėsi sulaukę nepriklausomybės atkūrimo. Mano tėtė, a. a. Antanas Keblikas, didžiavosi atgavęs savo žemę Raubonių kaime ir ėmėsi ją dirbti. Įsigijo traktorių ir nusipirko kitus padargus. Gaila, tačiau dar ir dabar yra žmonių, kurie gailisi kolūkių.

*Told by: Ona Keblikaitė-Peleckienė,
recorded by Silvija Montvidaitė*

In 1949 the Soviet government began to set up the collective farms. The farmers received only 60 acres of land; the rest was taken away and made into big collective farms. People had to experience a lot of difficulty. The Soviet government took most of horses and left only a few for the families of the whole village to share. There used to be conflicts, while getting in the harvest. Lithuanian peasants went to work in collective farms comparing it with serfs' work. Heads of Soviet regime banned to grow rye. So people had to go to the nearest village 4 kilometers long and stand in a long queue for a loaf of bread, which would cost 20 pennies. Besides that, the shops used to sell meat of the worst quality, two roubles a kilo.

Despite all the hardship, Lithuanians were passionate about their homeland and due to that they organized a guerrilla movement. Because of the resistance movement, many partisans and most educated Lithuanians were sent to Siberia, most of whom died there or were killed in Lithuania. Still many people were excited to see the day when Lithuania finally became independent. Then they regained the land and began to work the fields.

Ona Peleckienė

**Užrašė Gabrielė Masaitytė
Pasakojo Danutė Kazlauskienė**

Mano močiutė, gimusi 1945 metais Kaišiadorių rajone Kalvių kaime yra kilusi iš kilmingos bajorų šeimos. Jos seneliai buvo bajorai, mama bajoraitė. Jos tėtis buvo ūkininkas, turėjo nemažai žemės. Taigi močiutė augo pasiturinčioje šeimoje, kurią sudarė du tėvai ir aštuoni vaikai. Visi vaikai lankė Kalvių pagrindinę mokyklą ir ją baigė. Nors niekada nieko netrūko, tačiau vaikai dirbo daug. Visi buvo nagingi, galėjo atlikti įvairius darbus. Bajorų luomo privilegijos buvo panaikintos dar XIX a. ir nuo to laiko jie neturi jokių privilegijų. Tačiau iki šių dienų žmonės žino savo kilmingus protėvius. Tik vienintelės mano močiutės šeima kaime turėjo kilmingų šaknų, juos labai gerbė ir mėgo visi gyvenantys Kalviuose ir jų apylinkėse. Nors močiutė buvo kilusi iš garbios šeimos, tačiau tuometinė valdžia tam neteikė jokios reikšmės. Jos šeimai teko dirbti tokius pačius darbus kaip ir kitiems, užsidirbti patiems. Kad ir buvo vieni iš turtingesnių visame kaime, vaikai dirbo kolūkyje, kai kurie ir fermose. Kalviuose nebuvo kultūros namų, todėl įvairias vakarones ir šventes, vakarėlius rengdavo dideliame močiutės name.

Nuo pat vaikystės pratinta prie darbo, negalinti būti be veiklos, močiutė pradėjo dirbti būdama dvylikos metų. Dirbo ji visur – kolūkyje, užsiiminėjo gėlininkyste, dirbo ir Prienų ligoninėje. Jos darbo stažas yra penkiasdešimt šešeri metai, ji dirba ir šiandien Prienų ligoninėje, priėmimo skyriuje, gydytojo padėjėja. Šias pareigas ji eina jau dvidešimt pirmus metus.

Nepriklausomoje Lietuvoje bajorų giminė įregistravo savo kilmę ir dabar kasmet vyksta bajorų giminės susitikimas, kuriame dalyvauja ir mano močiutė su savo artimaisiais.

*Told by Danutė Kazlauskienė,
recorded by Gabrielė Masaitytė*

My grandmother, Danute Kazlauskienė, born in 1945, in Kaišiadorys district, Kalviai village comes from a noble gentry. Her grandparents, including my mother were noblemen. Her father was a farmer who had a lot of land. So my grandmother grew up in a wealthy family consisting of two parents and eight children. All children graduated from a basic school of Kalviai. Although their family never lacked anything, the kids worked a lot. All were skilful and able to perform various tasks. However, the nobility privileges were abolished in 1863 and since then they had no privileges at all. Still, up to this day, people are aware of their noble ancestors. Only my grandmother's family had noble roots in the village and they were very respected and loved by everyone not only in Kalviai but also in the surrounding villages. Even though my grandmother descended from an honourable family, it did not have any significant impact on the government, and the family had to work hard and earn for themselves.

From childhood, my grandmother was accustomed to work; she began to work as soon as she turned twelve. She worked everywhere – on a collective farm, in the greenhouse, was engaged in floristic arrangements, and even worked in Prienai hospital. Her work experience is fifty -six years. Currently, she is working in Prienai hospital too, in an emergency department, as a doctor's assistant. She has already done this job for 21 years. After Lithuania regained its independence, our family registered their noble origin and now my grandmother along with her beloved ones participates in a noble family meeting that is held annually.

*Gabrielės močiutė Danutė Kazlauskienė
Gabrielė's grandmother Danute Kazlauskienė*

Mano močiutė Monika Janušienė gimė 1952 m. balandžio 27 d. Prienų rajone, Naujosios Ūtos apylinkėje, Dūmiškės kaime. Baigė Skersabalio pradžios mokyklą. Į mokyklą ją veždavo tėvas. Kadangi autobusai nevažiuodavo, visus vaikus, kurie gyveno netoli vienas kito, veždavo vienas iš vaikų tėvų.

Monika pasakojo, kad žiemą vaikai į mokyklą nukakdavo rogėmis. Vieną kartą, kai važiuo į mokyklą, rogės apvirto ir visi sukrito į pusnį. Vaikams tai buvo didelis džiaugsmas, o tėvui – ne. Kol vaikai džiaugėsi sniegu, tėvas padedamas vežimu važiavusių berniukų atvertė roges ir visi nuvažiuo į mokyklą.

Mano močiutė gyveno miške, nedideliame name, su mama, tėvu, trimis seserimis ir penkiais broliais. Žiemą tiek daug prisnigdavo, kad sniege būdavo padaryti labirintai, kuriuose mažesnio žmogaus net nesimatydavo. Miške tykodavo daug pavojų, buvo galima sutikti laukinių gyvūnų. Vaikams tėvai pasakė, kad sutikus briedį (o tai tikrai buvo įmanoma) reikia jo neerzinti, prie jo nelįsti, nes jis gali pulti. Dabar mums tai atrodo neįtikėtina, briedžius matome tik kompiuterių ar televizorių ekranuose, bet mano močiutė sako, kad tada tai buvo įprasta. Vasaromis uogaudavo miške, o paskui su dviračiais važiuodavo 9 km. iki Prienų turgaus, parduodavo ir taip užsidirbdavo pinigų.

Mano močiutė lankė Tartupio aštuonmetę mokyklą. Po aštuonių klasių baigimo išvyko į Kauną mokytis 36 – oje profesinėje mokykloje dažytojos profesijos. Mergina, atvažiavusi iš kaimo, su ilga, gražia, sesės pasiūta suknele neįtikėtino merginoms iš miesto. Jos nukirpo Monikos suknelę, padarė trumpesnę. Kai grįžo namo, sesuo vėl prisiuvo suknelės apačią. Nors ir baigė profesinę mokyklą, močiutė dirbo parduotuviėje, o vėliau virėja. Savo skaniais patiekalais dar ir dabar lepina anūkus bei artimuosius.

Dirbdama pardavėja Alytaus rajone, Monika susipažino su savo vyru, Vytautu Januša. Įdomi jų susipažinimo istorija. Vytui draugas pasakė, kad į miestelio parduotuvę atvažiuo dirbti nauja pardavėja. Kai jie su draugais nuėjo į parduotuvę, prie prekystalio stovėjo ne paslaptingoji mergina, o parduotuvės vedėja. Nors alaus jau negalėjo parduoti, vedėja, kaip pažįstamiems, pardavė. Ji manė, kad jie gavo, ko ir buvo atėję. Bet Vytas grįžo kitą dieną ir susipažino su mergina, vardu Monika. Šia istorija, lyg epizodu iš filmo, prasidėjo jų gyvenimas kartu.

Monika dirbo valgykloje. Sąjūdžio laikais per radiją išgirdo įspėjimus, kad negalima leisti į lauką 18 metų turinčių jaunuolių, nes juos tuoj pat gali paimti į Sovietų armiją. Baigusi darbą ji parėjo namo ir rado nešertus gyvulius. Pasirodo, jos sūnus girdėjo įspėjimą ir nėjo į lauką, o slėpėsi namuose.

Mano močiutė gyveno ir gyvena kaime. Jai yra įprasta rūpintis ūkiu, šeima, anūkais. Ji stengiasi visiems padėti kaip tik gali. Didžiuojusi turėdama tokią močiutę.

*Told by Monika Janušienė,
recorded by Gita Jaruševičiūtė*

Monika grew up in the village, in a large family. She spent summers picking berries in the woods, and cycling 9 kilometres to Prienai market to sell them. That is how she earned some money. In the woods where she used to live, there were many dangers such as wild animals. Back then she travelled to school by sledge during winter. After graduating from the eighth grade class, she went to study in Kaunas. However, urban life was not as attractive as the life in the village. So after graduating from a vocational school, she returned to live in the village. Later, she worked in a local shop, where she met her husband. After that, she worked as a cook in the canteen. Once on the radio she heard the warnings that eighteen year-old boys should not be allowed to be on the street as they could immediately be taken to the army by Soviet soldiers. But all turned out well and Monika's son did not have to serve in the army.

*Gitos močiutė Monika Janušienė
Gita's grandmother Monika Janusiene*

Kiekvienas prisimena savo vaikystę, draugus, išgyventus sunkumus. Mūsų tėvų vaikystė buvo kiek kitokia. Jie neturėjo kompiuterių, telefonų, kitokia buvo ir mokymosi sistema. Man įdomu, kaip savo vaikystę prisimena tėtis. Koks gyvenimas buvo sovietinėje Lietuvoje?

Mano tėtis gimė 1970 m. balandžio 8 dieną.

Jis sakė, kad seniau buvo viskas kitaip. Vaikai vaikščiojo apsirengę beveik vienodais drabužiais. Na, jei tavo tėvas ar motina dirbo prekybos srityje, gaudavai naujausius, geriausios kokybės rūbus ar avalynę. Spalvoti pieštukai būdavo kaip stebuklas. Kai kuriuos žaislus tekdavo gamintis patiems.

Sunku buvo mokytiis ne savo gimtąją, o rusų kalbą. Mokykloje vaikai klausydavo mokytojų. Klasėje būdavo taip tylu, kad net skrendanti musė buvo girdėti. O kaip kitaip, jeigu nepaklusus mokytojui – per rankas užduodavo rodomąją lazdele. Taip būdavo Balbieriškio mokykloje. Mokytiis reikėjo ir šeštadieniais Vienintelė laisva diena – sekmadienis, o pasibaigus mokslo metams reikėdavo ravėti mokyklos ar kolūkio daržą dvi savaites, tai buvo vadinama praktika.

Tėtės nuomone, griežta tvarka lėmė vaikų paklusnumą, polinkį mokytiis. Dabartiniai vaikai per pamokas elgiasi kaip nori, neklauso mokytojų. Vaikų priklausomybė technologijoms augina tinginystę. Be interneto šiuolaikiniai vaikai negali padaryti net paprasčiausių dalykų. Paprastus skaičiavimus atlieka skaičiavimo mašinėle, informacijos ieško internete, o ne knygoje.

Jo gyvenimas pasikeitė, kai jam sukako 18 metų. Tuo metu Sovietų Sąjungoje visus 18-čius prievarta šaukė į kariuomenę. Tėtė susikrovė būtiniausius daiktus į savo kuprinę ir išvyko. Visus, ten susirinkusius, išrengė nuogai ir sustatė į eilę. Jie buvo apžiūrimi, ar tinkami „eiti į kariuomenę“. Tėtis pasakojo, kad vienas vyras nusipjovė pirštus, kad jo nepaimtų į armiją. Kadangi jo fizinė būklė buvo gera, jis vis tiek turėjo tarnauti kariuomenėje. Pirmas tris dienas tėtei teko miegoti ant žemės, kuprinė po galva atstojo pagalvę. Tada visi dar buvo išleisti namo 10-čiai dienų. Turėjo atsisveikinti su savo artimaisiais, susitaikyti su mintimi, kad jų nematys dvejus metus. Tėtis tarnavo Kaliningrado srityje.

Į rusų armiją kariai buvo surinkti iš įvairiausių Sovietų Sąjungos vietų. Kalbos nemokėjimas sukėlė problemų, bet kareiviai greit išmoko vienas kitą suprasti. Jam teko tarnauti su estais, latviais, lietuviais, rusais, uzbekais, armėnais, gruziniais, totoriais. Daugiausia kariuomenėje tarnavo lietuvių, estų ir latvių. Ryte prikelti kareiviai turėjo apsirengti per 45 sekundes. Jeigu nors vienas pavėluodavo į rikiuotę, visi rengdavosi iš naujo. Žygiuoti reikėjo ne vieną valandą, o kur kas ilgiau. Uniformos turėjo atrodyti nepriekaištingai. Niekas nelaukdavo, kol pavalgysi, jei nespėjai per duotą laiką, tavo bėda, liksi nevalgs. Naktimis reikėdavo skusti bulves, plauti indus, paliktus 350-ies kareivių. Stipriai nusižengusius, uždarydavo į kalėjimą. Mano tėtei neteko to patirti. Jis taip pat džiaugiasi, kad jam neteko dalyvauti tikrame kare.

Prėjus dvejems metams, tėtis traukiniu važiavo namo. Sėdėdamas traukinyje jis išgirdo Arvydo Vilčinsko dainą „Grįžtu namo“. Tai buvo pirma išgirsta lietuviška daina nuo to laiko, kai išvyko iš Lietuvos. Girdint šią dainą jam ir dabar ašaroja akys. Laiką, praleistą armijoje, patirtus sunkumus jis prisimena nuolat. Jam malonu sutikti draugus, su kuriais praleido dvejus metus tarnaudamas sovietinėje kariuomenėje. Paėmęs albumą su nuotraukomis iš armijos jis pasidalija savo patirtais sunkumais, išgyvenimais.

*Told by Egidijus Jaruševičius,
recorded by Gita Jaruševičiūtė*

Egidijus grew up in the village, in a small family. He found it very hard to learn Russian instead of his native Lithuanian language. There was a very strict discipline at school. Coloured pencils were like a miracle, and toys had sometimes to be made himself. When he turned 18, he was called to serve in the army. He had to serve along with the Estonians, Latvians, Lithuanians, Russians, Uzbeks, Armenians, Georgians, Tartars. The regime was very harsh, so everything had to be done accurately. If you did not manage to eat within a certain period of time, the food, which wasn't very tasty, was taken away and that was your own problem. Although the time spent serving in the army was cruel, he is glad that he did not have to fight in the war. Two years later, Egidijus was finally on the train heading for Lithuania. Sitting on the train, he heard the song, *I'm Coming Home*, by Arvydas Vilčinskis and that was his first Lithuanian song heard from the time he left. This song still brings tears to his eyes. He often recalls the time spent in the army as well as the difficulties encountered.

*Gitos tėtis Egidijus Jaruševičius
Gita's father Egidijus Jarusevicius*

Apie sovietinius laikus, buitį ir gyvenimą man daug gali papasakoti mama.

1972 m. rugpjūčio 2 dieną Prienų ligoninėje gimė mergaitė, vardu Rita. Kai jos mama atvažiavo į ligoninę gimdyti, daktarai paguldė į palatą ir pamiršo apie tai. Mano močiutė buvo tokia pavargusi, kad net nėjo ieškoti daktaro. Tik kitą rytą daktarai pamatė, kad tuoj moteris gimdys ir 11 valandą gimė Rita.

Sovietų Sąjungos laikais visi vertėsi, kaip tik galėjo. Jos mama dirbo valgyklos virėja, o tėvas dirbo traktorininku miškų urėdijoje. Mama pasakojo, kad turėti tėvus, kurie dirba tokiose srityse, buvo privalumas. Pasibaigus pamokoms ji eidavo pas mamą į darbą pavalgyti. Vakare laukdavo, kol mama parneš vakarienę. Sako, kad dėl to ji išmoko gaminti valgyti tik būdama 21 metų, kai susituokė.

Dar ir dabar prisimena, kaip saugodavo savo mokyklinę uniformą. Juk turėjo tik vieną rudą suknelę ir juodą prijuostę. Pati siūdavo si uniformos apykakles, lygindavo. Tada ir atsirado polinkis siuvimui. Būdama paauglė siuvo vaikiškus kostiumėlius ir marškinius, kuriuos jos mama parduoda Alytaus ir Prienų turguje. Uždirbtais pinigais prisidėjo prie namo statymo.

Kelis kartus šeimai teko kraustytis dėl tėvo darbo. Jam buvo pasiūlytas sklypas, kur jie pasistatė savo namą ir iki dabar gyvena. Mama prisimena, kad tame sklype buvo vandens net iki kelių. Kadangi pinigų šeima turėjo nedaug, namo statymas užtruko apie 4 metus.

Mamos šeima nebuvo turtinga. Saldainių gaudavo tik per šventes. Labiausiai ji norėjo mandarinų bei bananų, kurių taip pat gaudavo tik švenčių metu. Prisimena, kaip už talonus, kuriuos iš darbo gaudavo jos tėvai, pirkdavo maistą. Mama ir jos brolis turėjo tik kelis išėiginius drabužius, po vieną batų porą. Tarybiniais laikais batai būdavo labai geros kokybės. Ji su juoku prisimena istoriją, kaip bandė sukarchyti savo raudonų batelių priekį, kad tėvai nupirktų naujus, bet juos tik subraižė ir teko vaikščioti apdriskusiais bateliais.

1991 m. sausio 13-ąją Rita buvo namuose ir sekė Vilniuje vykstančius įvykius. Sausio 15-ąją į jos darbą atvažiavo vienas autobusas, kuris visus norinčius buvo pasiruošęs nuvežti į Vilnių, prie televizijos bokšto. Pilnas autobusas, apie 30 žmonių, važiavo į Vilnių. Nuvažiavę visi sustojo prie kitų, jau nuo seniau ten esančių. Visus susirinkusius žmones vilniečiai vaišino arbata, bandelėmis, sumuštiniais bei koše. Kai kurie, kaip tikri patriotai, dainavo liaudiškas dainas, nepasiduodami tikėjo Lietuvos laisve. Namų grįžo tik pavakare.

Mamai gyventi Sovietų Sąjungoje nebuvo labai blogai. Ji džiaugiasi, kad galėjo nemokamai mokytis, gauti maitinimą. Didelių sunkumų jai nesukėlė ir tai, kad populiaru buvo rusų kalba. Džiaugiasi, kad baigusi Kauno buitinių mokymų ją iš karto turėjo darbą, įgijo patirties ir dabar gerai išmano savo profesiją.

Told by Rita Jaruševičienė, recorded by Gita Jaruševičiūtė

Rita grew up in the village during the Soviet times. Her mother worked as a chef in the canteen, and her father worked as a tractor driver in the forestry business. My mother said that to have parents working in such fields was a real advantage, as they always had food and money for daily life. After school, she would always go to her mother's work to have a meal and in the evening she would patiently wait for her mother to bring dinner back home. Rita had the only uniform dress, which she treasured a lot. Being a teenager, she used to sew children's costumes and shirts that her mother used to sell in Alytus and Prienai market. There is one story that Rita still remembers with a laugh. Once she tried to cut the front of her red shoes to make her parents buy her the new ones, but she only scratched them and ended up wearing the same shoes. On January 13th, Rita was at home and followed the events taking place in Vilnius on TV. However, On January 15th the bus arrived at her work and all the volunteers were taken to the TV tower. All the people who had gathered at the tower were treated to tea, buns, sandwiches and porridge. Some, like true patriots, were singing folk songs, determined not to give up believing in the freedom of Lithuania.

*Gitos mama Rita
Gita's mother Rita*

Linksmomis gyvenimo akimirkomis pasidalino mano močiutė, jai dabar 64 -eri metai. Močiutė kilusi iš Rusijos, tačiau jau daugiau nei 40 metų gyvena Prienų raj., Alksniakiemio kaime.

Gyvenimas buvo aiškus ir paprastas: mokykla – namai. Pamokos prasidėdavo 9 valandą. Visi mokytojai buvo geri, nebuvo nė vieno, kuris skųstųsi. Kai geriau pagalvoji, visi stengėsi išmokyti savo dalyko, užduodavo mokiniams perskaityti daug knygų. Ir nors dabar mes negalime įsivaizduoti, tuomet mokiniai mokėsi ir šeštadieniais. Grįžusi iš mokyklos paruošdavo pamokas, pailsėdavo, padėdavo kokią darbą mamai nudirbti, kartais pasiūvinėdavo.

Anuomet nebuvo tokios konkurencijos, bendraklasiai tarpusavyje buvo labai draugiški. Vasarą laisvalaikiu ganė žašiuokus, ančiukus, susigalvodavo įvairių žaidimų. Žiemą čiuoždavo su rogutėmis, slidėmis, o kas jų neturėdavo, nučiuoždavo ant užpakalio. Dažnai žiūrėdavo filmus, eidavo į biblioteką, rengė įvairius susitikimus politikos tema, švėsdavo šventes, Naujuosius metus. Švėsdami beveik nenaudojo alkoholio. O tų, kurie padaugindavo, antrą kartą į vakarėlį nekviesdavo. Kartais prieš šventes nuvažiuodavo į miestą pasitvarkyti, pasižvalgyti į naujas madas, pasidaryti šukuosenų.

Kai paaugo, panelės eidavo į šokių (vadinamus „petaciok“). Suvažiuodavo daug jaunimo. Laisvais vakarais lošdavo kortom, susirinkdavo pasikalbėti.

Žiemą dažnai čiuožinėdavo kartu su seneliu. O būdavo taip. Gyveno ant kalniuko senelis su senele. Senelė visada namie sėdėdavo, o senelis, kad ir su sužeista koja, ateidavo su jaunimu rogutėmis pačiuožinėti. Nustumdavo jį nuo kalniuko, o atgal tai jis pats neužlipa. Tai vaikai visi drauge jį užtempdavo.

Viena svarbiausių švenčių buvo Velykos. Prieš jas žmonės šluodavo gatves, susitvarkydavo kiemus, aplinką. Jaunesnieji susirinkdavo ir sutvarkydavo ne tik savo, bet ir pagyvenusių žmonių kiemus, kad tik švaru, kad tik tvarkinga būtų.

Gyveno visi šie žmonės dideliame kaime su maždaug 500 namų, per upelį nuo Ukrainos sienos. Namai stovėjo vienas prie kito, o vienai šeimai buvo skirta apie 12 arų žemės. Dabar ten belikę tik keli senyvo amžiaus gyventojai.

Ne be reikalo mama kartodavo vaikams: „Kad ir kaip gyventumėt, nėr baisiau už karą ir badą. Duok Dieve, kad jūs, vaikai, to nepamatytumėt“.

Dabar Valentina gyvena apsupta mylinčių anūkų ir vaikų bei globojama šuns Jupašos. Artimieji ją apibūdina kaip nepaprastai linksmą, mylinčią, supratingą ir puikią kulinarę.

*Told by Valentina Revinskienė,
recorded by ugnė Revinskaitė*

Valentina, my grandmother, 64 years old.

Easter was one of the most important holidays. Before the holiday, people used to sweep the streets, tidy up their yards and ditches. Young people used to get together and tidy not only their own but the yards of their elders to make everything thoroughly clean. All these people then used to live in a big village over the creek from the Ukrainian border and there used to be about 500 homes. Houses stood next to each other, and every single family was allocated 12 acres of land. Now, there are only a few elderly residents remaining in there. Not without reason, my mother used to say to us, “No matter how you live, there’s nothing worse than war and famine. God forbid, you would never see that.”

Valentina   Valentina su šeima
Valentina's family

Apie savo vaikystės nuotykius pasakoja mano teta, 40 metų moteris, gyvenanti Prienų raj. Alksniakiemio kaime.

Gyveno kaime, todėl buvo labai smagu, nes turėjo daug gyvūnų, paukščių, gyveno šalia miško, tad dažnai uogaudavo. Kadangi šeimoje augo keturi vaikai, tai visi kartu beuogaudami žaisdavo karą: pasiskirstydavo armijomis po du žmones ir apsiginkluodavo kankorėžiais, pasidarydavo kardus iš šermukšnio, kardo dėklus – iš plastikinių stiklainių dangtelių, senelis prigaminavo laivelių iš pušies žievės. Šį žaidimą žaisti skatino tuomet labai populiarus filmas „Herkus Mantas“. Žaisdavo vaikai karą ilgiau nei savaitę – po truputį kasdien, nes be to dar reikėdavo daug darbų nudirbti.

Turėjo arklį, todėl kai paaugo, smagiausias laisvalaikio praleidimo būdas buvo jodinėti. Šeima turėjo kalytę, kuri visada palydėdavo vaikus namo iš mokyklos. Prisijaukino sužeistą kuosą, ją Tiška pavadino. Patys paukšteliai rinkdavo maistą, mokė skraidyti. Sakydavo: „Skrisk, skrisk, Tiška!“ . Kai kuosa pagaliau išgijo, išmoko skraidyti, užtekdavo pašaukti ją vardu ir paukštelis nutūpdavo ant peties.

Organizuodavo šuniukų rungtynes. Nugalėtojas būdavo apdovanojamas medaliu iš sagų.

Keldavosi septyntą valandą ryto, eidavo į stotelę, važiuodavo į mokyklą. Pamokų pradžia – 9 valandą. Po pamokų, jeigu nespėdavo į autobusą, pareidavo namo (apie 8 km) pėsti. Grįžę namo eidavo dirbti: žiemą – malkų prinešti, padėdavo pašerti gyvulius. Vakare ruošdavo namų darbus ir eidavo miegoti.

Kalėdų nešvėsdavo. Tik Kūčias. Dovanas gaudavo per Naujuosius metus. Puošdavo eglutę Kalėdų išvakarėse. Tėvukas parnešdavo eglę iki pat lubų. Puošdavo ją žaisliukais, skanėstais, specialiai šiai progai nupirktais, saldinais, graikiniais riešutais. Būdavo nepaprastai smagu pasislėpus suvalgyti tuos skanumynus ir palikti ant eglutės tik saldinių popierėlius. Švenčių metu atsirasdavo ypatingo maisto. Mandarinai ir tortas – retas valgis. Tortas tik per gimtadienius ir Naujuosius metus. Skaniausios bandelės – mamos pagamintos bandelės – gulgės. Taip pat tokiu metu atvažiuodavo taip lauktasis senelis ir senelė iš Rusijos.

Per Velykas margindavo labai daug kiaušinių, atvažiuodavo daug svečių. Žaisdavo dar ir dabar mums gerai žinomą kiaušinių karą – aiškindavosi, kieno kiaušinis stipresnis.

Vaikai beveik neturėjo draugų, mat aplink nebuvo bendraamžių. Didesnis subruzdimas būdavo tik vasaromis, kuomet į kaimą atvažiuodavo kaimynų vaikaičiai. Kartu jie žaisdavo badmintoną, kvadratą, krepšinį, šerdavo telyčias. Kartais jos atitrūkdavo ir reikėdavo jas suvartyti. Tuomet ir pasireikšdavo jojimo igūdžiai – jausdavosi tikri kaubojai, jodinėjo be balno.

Dar daug linksmų dalykų yra nutikę, dar daug nutiks... Aišku viena – Birutė išaugo dora, linksma ir protinga, šamojo nestokojanti moteris.

*Told by Birutė Dagienė,
recorded Ugnė Revinskaitė*

Birutė, my aunt, 40 years old

Children had almost no friends, since there were no peers around in the village. A real bustle was about when the grandchildren of the neighbours would come to the village during summer holidays. Together they would play badminton, square, basketball or feed the heifers. Sometimes the heifers broke and had to be herded into an enclosure, which was great fun. Just then, the youngsters made use of their riding skills – they felt as confident as real Cowboys, riding without a saddle. A lot more funny things have already happened and some are still going to happen ... But one thing is clear – Birute grew up as a cheerful, honest, wise and witty woman.

*Birutė vaikystėje su seserimi Rita
Birute with her sister Rita in the childhood*

Esu jaunas vaikinai, mėgstantis laisvai reikšti savo nuomonę, sportuoti, klausyti įvairios muzikos bei valgyti apelsinus. Šie, atrodo, paprasti dalykai mano tėčiui buvo visai nepaprasti. Pasitelkęs savo tėtį norėčiau pavaizduoti jauno vaikinuko (tokio kaip aš) gyvenimą sovietmečiu.

Mano tėtis gimė 1973 m. Birštone, Lietuvoje. Jo tėtis (mano senelis) dirbo vieną pastovų darbą, tačiau nuolat dirbo ir atsitiktinius darbus. Tėčio mama (mano močiutė) dirbdavo kelis darbus: vienu metu teko dirbti 3 darbus, nes tik taip dirbant buvo galima geriau gyventi.

Gyvenimas mokykloje taip pat skyrėsi nuo šių laikų. Paprastai mokinukai šiandien vaikšto su naujaisiais telefonais rankose, o po pamokų laisvai eina namo. Mano tėčio kartai teko kitoks mokyklinis gyvenimas. Nuo pirmos klasės visi tapdavo spaliukais, vadintais Lenino anūkais, o nuo ketvirtos pionieriais. Tai buvo organizacijos, skirtos nuo mažens vaikams įskiepyti sovietinės santvarkos privalumus prieš kapitalistinę. Jie privalėjo nešioti sovietinę atributiką, pionieriškus kaklaraiščius, negalėjo eiti į bažnyčią ir t.t. Mokyklose buvo skatinamas skundimas, rusų kalbos buvo mokoma tiek pat valandų kiek ir lietuvių. Šiandieninėje mokykloje per istorijos pamokas mokausi apie antiką, naujausius amžius, Lietuvos istoriją, tai tais laikais teko klausyti sovietinę, ypač komunistų partijos, istoriją, kuri buvo gerokai nutolusi nuo tiesos. Vyresnėse klasėse tekdavo privalomai mokytis karinio pasirengimo, kur jaunimas buvo mokomas sudėti automatai ar išsikasti apkasus gulint, naudotis dujokauke. Po mokyklos visų vaikinų laukė šaukimas į armiją. Kai kurie mieliau guldavo į psichiatrinę ligoninę, nes Sovietinėje armijoje lietuviai buvo stipriai diskriminuojami ir užgauliojami. Mano tėčiui teko suktis iš šios padėties du kartus. Pirmąjį kartą pavyko suvaidinti ligą, o kai gavo antrąjį šaukimą, jis sugebėjo pasislėpti, nes tuo metu keitėsi valdžios.

Apžiūrėjęs savo kambarį pastebiu įvairios elektronikos, vardinių firmų rūbus bei įvairiausių avalynę. Klausausi naujausių dainų, kurias galiu gauti kada tik panorėjęs. Be šių dalykų neįsivaizduoju savo gyvenimo. Prieš 30 metų tokie dalykai buvo retenybė. Tie patys džinsai, kuriuos dabar nešioja visi kas netingi, buvo sunkiai gaunamas daiktas, kokybiški batai irgi buvo prabanga. O ką jau kalbėti apie elektroniką – juk tais laikais paprastą kamuolį turėti reikėd kažką tokio ypatingo. Apelsinai, bananai, kuriuos dabar valgau kiekvieną dieną, buvo tik vaikų svajonėse. Tik pažintys su pardavėja, „blatas“, palengvino buitinių dalykų įsigijimą.

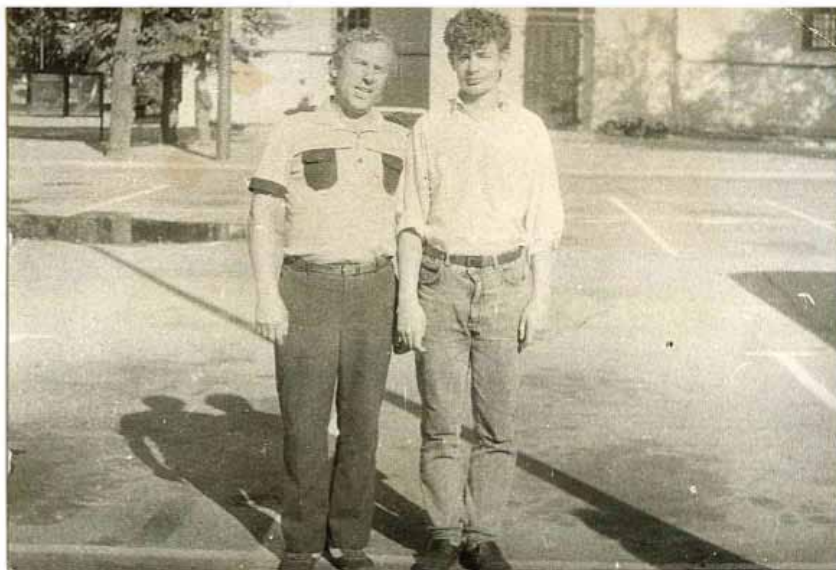
Nors tėčiui teko gyventi sovietinėje sistemoje, pilnoje propogandos, jis, kaip visas jaunimas ir kiti Lietuvos žmonės, jai nepasidavė. Prasidėjus pertvarkai Sovietų Sąjungoje buvo pasiekta ir Lietuvos nepriklausomybė. Mano tėtis, kaip ir nemažai kitų jaunų žmonių, įsidarbino teisėsaugos struktūrose, norėdamas užtikrinti Lietuvos saugumą.

*Told by Arūnas Malinauskas,
recorded by Marius Malinauskas*

I would like to share my father's story, as a teenager just like me, he lived during the Soviet times. Since a young age, they had to participate in various movements, where they had to make use of Soviet symbols and keep track of all the ideology. At school the same amount of time during the week was given to both Russian and Lithuanian languages. During History lessons, students were taught a soviet history full of lies and propoganda.

In addition, military preparation was necessary. They were told how to use AK-47 assault rifles, etc. After school, almost everyone had to serve 2 years in the red army. However, many people chose to fake some kind of injury and enter mental hospitals instead because Lithuanians felt discriminated against in the army.

Brand names of electronics or clothing was something extraordinary so many people had little. In those days a simple ball already meant something special, not to mention a pair of jeans or high quality shoes. Even bananas or oranges were rarely seen during the Soviet Period. Despite all that, people defeated the Soviet Union and recovered their independence on January 13, 1991. That is why many young people, including my father, chose to work for the law enforcement structures in order to ensure the security of Lithuania.

*Mariaus tētis Arūnas Malinauskas (dešinėje)
Marius; father Arunas Malinauskas (on the right)*

Mano mama gimė 1977 metais. Vaikystę ir paauglystę praleido Vangų kaime, Prienų rajone, netoli Pakuonio miestelio. Šeimoje augo trys vaikai. Mano mamai jokių karų patirti neteko. Tuo metu Lietuva buvo okupuota Sovietų Sąjungos ir ji gyveno socializmo kūrimo laikotarpiu.

Mama prisimena, kad buvo didžiulis įvairių produktų deficitas. Nuo 1967 metų mano senelis, mamos tėtis, dirbo kolūkyje. Lietuviai – darbšti tauta. Nors privačios nuosavybės niekas neturėjo, šeima visada turėjo ką valgyti. Apelsinų, mandarinų gaudavo tik per Kalėdas, juos mano senelis parveždavo iš Kauno.

Nors Lietuva socializmą „gavo“ iš Rusijos, žmonės didelio priešiško rusams nejautė. Tiesiog viskas priklausė nuo konkretaus žmogaus. 1980 – 1983 metais Vangų kaime tarnavo kareivis iš Baltarusijos, vardu Viktoras. Jis dažnai padėdavo mano seneliams, nes mama vienintelė iš visų kaimo vaikų iš jo nesišaipė. Prieš išvažiuodamas atgal į Baltarusiją Viktoras jai padovanojo balta, pliušinį kačiuką. Tai buvo labai brangi dovana ir atminimas.

Mano seneliai buvo tikintys žmonės. 1985 metais mano mama ėjo Pirmosios Komunijos. Tuo metu Sovietų Sąjungoje, taip pat ir Lietuvoje, buvo draudžiama eiti į bažnyčią. Katalikiška Pirmosios Komunijos šventė ateizmą propaguojančioje valstybėje nebuvo laikoma švente, todėl visos apeigos vyko labai trumpai Pakuonio bažnyčioje.

Sovietų Sąjungoje kitaip galvojančiam žmogui gyventi nebuvo lengva, kai kurie jų gyveno įtampoje ir baimėje. Daugelis komunistų partijai priklausančių žmonių nesilankė bažnyčiose. Vis dėlto ne visi rusų ar kitų tautybių kareiviai ir kiti žmonės buvo blogi. Tą rodo kareivio Viktoro pavyzdys.

*Told by Vilma Celiešienė,
recorded by Akvilė Celiešiūtė*

My mother was born in 1977 during the communist period. She spent her entire childhood and adolescence in the village of Vangai. Then there was a huge food scarcity. My mother used to get oranges and tangerines only for Christmas. Since 1967 my grandfather, my mother's father, worked on a collective farm. From 1980 to 1983 a soldier from Belarus named Viktoras served in Vangai. He used to help my grandparents a lot. Before going back to Belarus, Viktoras even presented my mom with a white fluffy kitten. In 1985, my mother was about to take the first Communion and at that time, under the Soviet regime, people were not allowed to go to the church. The First Communion was not even considered to be sacred, so the ceremony in Pakuonis church, where my mother adopted the first Communion, was very short. It was a difficult time to live, since a lot of people lived in fear. Many communists didn't go to the church themselves.

*Akvilės mama Vilma (kairėje)
Akvilė's mother Vilma (on the left)*

Vaikystėje, kaip ir visi to meto vaikai, buvau spaliukė, bet labiausiai įsimintina man buvo tai, kad buvau pionierė. Pionieriais buvo vaikai nuo 10 iki 14 metų. Dar būdama spaliukė aš jau svajojau tapti pioniere. Paprastai pionieriais būdavo visi mokiniai – kitokio pasirinkimo nebuvo. Klasėje pionierių būrys buvo skirstomas į grandis, prisimenu, jų buvo trys ir aš buvau pirmos grandies grandininkė. Dar ir dabar turiu savo raudoną kaklaraištį. Prisimenu, kaip mokėmės žygiuoti, atiduoti pagarbą vėliavai. Būdavo pionierių susirinkimai, įvairiausios talkos. Gegužės Pirmoji Sovietų Sąjungoje buvo švenčiama kaip visaliaudinė darbo žmonių šventė. Tądien būdavo iškilminga eisena, žmonių paradas per miestą su uniformomis ir vėliavomis.

Prisimenu ir 1991 m sausį. Tuo laiku Vilniuje buvo tankų, skraidė sraigtasparniai ir mėtė lapelius, kad žmonės rinktųsi prie svarbių objektų juos saugoti. Iš tikrųjų Prienuose buvo palyginti ramu. Visą laiką stebėjome transliacijas per televiziją. Pamenu, veikė tik vienas kanalas tą dieną. Transliacijų siužetai buvo gana žiaurūs: mačiau, kaip tankai suvažinėjo žmones, kareiviai šaudė, žmonės verkė. Tą dieną buvo tikrai baisu. Niekas nežinojome, ko tikėtis ir laukti.

*Told by Janina Aleksandravičienė,
recorded by Dominykas Baronas*

The most striking childhood memory for Janina was when she became a pioneer (a pioneer is a teenager from 10 to 14 years of age with a distinctive feature of wearing a red necktie) Janina was a pioneer squad leader. Even today, she remembers the May 1st procession with flags, uniforms and a group of pioneers.

Yet another vivid recollection for her is January 13, 1991. On that day the helicopters were flying all around, there was only one TV channel, which used to broadcast the frightful images of all the incidents in Vilnius – the tanks running over people, shooting soldiers, crying people, which was horrific.

*Janina Aleksandravičienė – Dominyko močiutė (stovi
pirma iš kairės)/ Dominykas' grandmother (the first standing
girl on the left)*

Užrašė Dominykas Baronas
Pasakojimo Virginija Baronienė, Dominyko mama

Vaikystėje aš šventai tikėjau Leninu, jo ideologija, ir norėjau būti tokia gera kaip jis. Girdėjau pasakojimą apie tai, kaip Leninas mamai gimtadienio proga rinko cukrų po vieną kruopelę, tad aš nusprendžiau, kad irgi noriu būti tokia gera. Cukraus mes turėjom daug, tad išverčiau jį virtuvėj ant grindų ir rinkau sąžiningai po vieną kruopelę. Rinkau rinkau aš tą cukrų, pririnkau apie pusę stiklinės – nusibodo, cukrus susipurvino, sušlaviau viską ir supyliau į šiukšlių kibirą. Tą dieną buvau gana nuliūdusi, nes supratau, kad niekada nebūsiu tokia kaip Leninas.

Labai didžiavausi tuo, kad aš spaliukė – Lenino anūkė, ir visada svajoju tapti pioniere, man atrodė, kad tai garbė. Tapau pioniere ir po metų Lietuva atgavo nepriklausomybę. Man buvo didelis šokas, kai sužinojau kad viskas buvo melas, kad istorijos vadovėliuose buvo rašoma netiesa apie Lietuvos praeitį, kad Leninas iš tikrųjų nebuvo toks didvyris, kokiui buvo vaizduojamas.

1991 m. man buvo 12 metų. Prisimenu, buvau pas tetą, ji džiovino duonos kriaukšlelius ir dėjosi į krepšį. Paklausiau, kodėl ji taip daro, ji man atsakė: „Ruošiuosi karui...“. Iš tikrųjų nelabai supratau, kas vyksta ir kodėl bus tas karas.

Sausio 13 – tą žmonės kaip niekad buvo vieningi. Prisimenu, per radiją ir televiziją pranešė jog visi, kurie negali atvažiuoti į Vilnių prie televizijos bokšto, uždegtų žvakutes ant palangių. Mes gyvenom bute, uždegėm žvakutes, o aš stebėjau pro langą kitų žmonių langus, visur degė žvakutės, buvo kažkas nepaprasto. Visi buvo labai organizuoti, kilnūs. Kas galėjo vežė arbatą, kiti maisto, šiltų drabužių tiems, kurie budėjo prie televizijos bokšto, visi padėjo kaip galėjo. Mes sekėme įvykius per televizorių, buvo neramu, bet aš tada dar nelabai supratau, kas dedasi.

*Told by Virginija Baronienė, Dominykas' mother,
recorded by Dominykas Baronas*

Virginija believed in the holy Lenin and his ideologies and she wanted to be as good as he was. When she was a child she heard the story about Lenin's mother's birthday, when he gathered up pieces of sugar for her as a present. Virginija decided to do the same thing herself. After collecting half of the glass, she got tired and threw everything in the trash thinking that she would never be as good as Lenin was. She also felt proud being a pentagram – Lenin's granddaughter. However, after the restoration of independence, she learned that all the stories about Lenin were just a lie. So she was shocked.

*Virginija Aleksandravičiūtė – Baronienė (de-
šinėje apie 1990 m.) – Virginija is on the right (in
1990)*

LIETUVOS SAJŪDŽIO LAIKOTARPIS (1988-1990), NEPRIKLAUSOMA LIETUVA (NUO 1990 M.)

50 metų Lietuva buvo Sovietų Sąjungos sudėtyje, tačiau valstybės atkūrimo idėja niekur neišnyko. XX a. 9 dešimtmečio pabaiga vadinama Sąjūdžio laikotarpiu. Susidarius palankioms aplinkybėms, Lietuvos žmonės pasiryžo taikiai pasitraukti iš Sovietų Sąjungos sudėties. Ypač nuostabi Sąjūdžio organizuota akcija buvo Baltijos kelias – 1989 m. rugpjūčio 23 dieną. 1990 m. kovo 11 dieną teisėtai išrinkta Lietuvos valdžia paskelbė atkurianti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Sovietų Sąjungos vadovybė visokiais būdais bandė priversti Lietuvos žmones atsisakyti Nepriklausomybės (pavyzdžiui, organizuodama ekonominę blokadą). Kadangi lietuviai neatsisakė Laisvės kelio, tada 1991 m. sausio 13 dieną buvo bandoma įvykdyti valstybės perversmą.

1991 m. sausio mėn. sovietinė kariuomenė užėmė laisvosios spaudos centrą – Spaudos rūmus. Naktį iš sausio 12 į 13 naktį sovietų kariai užėmė radijo ir televizijos centrą ir televizijos bokštą, taip norėdami užgniauzti laisvąją žiniasklaidą. Buvo laukiama, kad sovietų kariai bandys užimti ir Parlamentą.

Tačiau tūkstančiai Lietuvos žmonių nepabūgo sovietų bauginimų ir apgynė savo ir savo vaikų laisvę.

THE PERIOD OF THE LITHUANIAN REFORM MOVEMENT (1988-1990), INDEPENDENT LITHUANIA (1990)

Lithuania was part of the Soviet Union for 50 years, but the idea of its restoration did not disappear. The end of the last decade of the twentieth century is known as the National Movement of the period – ‘Sąjūdis’. As soon as the circumstances were favourable, Lithuanian people determined to peacefully withdraw from the Soviet Union. The Movement organized a unique campaign – the Baltic Way – 1989, August 23. In 1990, March 11 the lawfully elected government of Lithuania declared the restoration of an independent Lithuanian state. The Soviet leadership was trying to force the people to abandon their independence (such as trying to organize an economic blockade). Lithuanians did not abandon the road of freedom and on January 13th, 1991, there was an attempt to organise a state revolution. Soviet troops occupied the centre of a free press – the Printing House. On the night of January 12 to 13 Soviet troops occupied the centre of the radio and television as well as the Television Tower to control the free media. It was expected that the Soviet troops would try to occupy the parliament as well. However, thousands of people defied the Soviet intimidation and defended their and their children's freedom.

Interviu su mama.

Kokiuose istoriniuose įvykiuose, susijusiais su Lietuvos istorija, esat dalyvavusi pati?
Baltijos kelyje.

Kiek buvo jums metų ir su kuo dalyvavote?

Tuo metu buvau mokinė, vos keturiolikos metų. Mano tėtis priklausė Lietuvos Pertvarkymo Sąjūdžiui, mūsų šeima buvo ir yra dideli Lietuvos patriotai, aktyviai remiantys tautiškumą, todėl išgirdę apie tokią galimybę nedvejodami vykome į Vilnių, išreikšdami savo patriotiškumą. Taip pat dar buvo ir mano sesuo bei brolis.

Kokius įspūdžius patyrėte? Kokie jausmai buvo apėmę?

Jausmas buvo nepakartojamas ir neapibūdinamas žodžiais, visų žmonių akyse atsispindėjo tikėjimas tuo, ką jie tuo metu darė, ir viltis. Žmonės nuoširdžiai priėmė vienas kitą lyg būtų artimi giminaičiai, šiltai pasitikdavo, susikibę už rankų stovėjo, pakylėti, visa širdimi atsidavę Lietuvai.

Kaip tai pakeitė jūsų nuomonę apie gyvenimą, apie Lietuvą?

Tai buvo tikras, gyvai patirtas istorinis įvykis. Iki to laiko aš nebuvo įsivaizdavusi, kas yra tikroji meilė tėvynei. Apie kovą už laisvę buvau girdėjusi tik iš istorinių knygų, bet ten dalyvaudama ir stovėdama susikibus rankomis su visai nepažįstamais žmonėmis, aš tai pajutau savo širdimi, supratau, kaip svarbu būti vieningiems ypač tokios nedidelės šalies gyventojams. Supratau, kad būnant kartu daug galima nuveikti tautos labui.

Kaip manot, kodėl žmogui turėtų būti svarbi jo tėvynės praeitis?

Žmogus, kuris nežino savo praeities, nemokės kurti ir ateities.

Jei vėl susiklostytų tokios aplinkybės, ar dar kartą vyktumėte?

Taip, būtinai.

*Told by Aistė Mazuronienė,
recorded by Skirmantė-Loreta Mazuronytė*

When my mom was fourteen years old along with her parents, a brother and a sister went to Vilnius to participate in a peaceful demonstration called the Baltic Way. The entire family has always been great patriots of their country, and from an early age raised their children as patriots too. My mother told me that the feeling of standing there and joining the hands of strangers to create a 600 km long human chain through the three Baltic States, was just amazing. All the strangers greeted each other warmly, and in their eyes you could see a full devotion and love for their native country. Before the event my mom did not even imagine what a true love of the motherland was. That's why she now strongly believes that a person who knows nothing about one's country's past cannot correctly build its future. And being asked whether she would participate in the same event again, she said yes without any hesitation.

Skirmantės mama / Skirmantė's mother

Užrašė Giedrė Valentinaitė Pasakoją Jovita Tirvienė

Baltijos kelio prisiminimai.

1989 metų rugpjūčio mėnesį trijų tautų – lietuvių, latvių, estų – tautiniai judėjimai ruošėsi didelei akcijai „Baltijos kelias“. Lietuvoje rajonai ir miestai buvo suskirstyti, kur kam reikės važiuoti. Prienų krašto žmonės taip pat važiavo ir turėjo sustoti netoli Širvintų. Taigi susiruošėme važiuoti visa šeima ir dar keli kaimynai. Buvo labai graži diena. Vienu metu pradėjus judėti visai Lietuvai, susidarė didelės grūstys keliuose ir mes pasiekėme tik Vievį. Ten sustojome ir sudarėme su visais ten esančiais žmonėmis Baltijos kelio šoninę atšaką. Visi susikibome rankomis. Žmonės džiaugėsi, nuotaika buvo pakili. Taip pat prisimenu, kaip virš mūsų skrido lėktuvas. Iš jo buvo mėtomos gėlės – taip lakūnai sveikino žmones. Lėktuvu skrido mūsų pažįstamas Petras Bėta iš Pociūnų. Vėliau lakūnai pasakoją, kaip rinko, dėjo ir vėliau mėtė tas gėles. Gėlių žmonės sunėšė juk visokių, net rožių su duriančiais spygliais. Jie turėjo skaudžiai durti, bet kadangi buvo tokia diena, jokie spygliai nekėlė skausmo. Tada buvo labai smagu, kad tiek daug žmonių susirinko, kad susijungtų trys atbodusios, laisvės siekiančios šalys.

Sausio 13-osios prisiminimai

Aš tada mokiausi 11 klasėje. Prieš tą siaubingą naktį namuose su šeima per televiziją stebėjome įvairius mitingus. Dar prieš sausio 13-ąją mano tėtis buvo išvažiavęs budėti prie Seimo, nes tada rinko žmonių grupes budėti prie svarbių strateginių pastatų. Kadangi nieko nenutiko, tos pačios dienos vakarą grįžo. Sausio 12 – tą su šeima sekėme įvykius per televiziją ir iki paskutinės minutės, matėme, kaip vyko televizijos bokšto šturmas, kol išjungė transliaciją. Aš dar iki dabar prisimenu paskutinius Eglės Bučelytės žodžius. Kai nutrūko transliacija, su sese labai išsigandome, tėvai taip pat sunerimo: ėmė skambinti giminaičiams ir pažįstamiems, klausinėti, kas nutiko ir ką dabar reiks daryti. Vieni pažįstami pranešė, jog reikia važiuoti į Juragius, netoli Kauno, prie radijo ir televizijos stoties budėti, nes sovietai galėjo pulti ir ten. Iš pradžių tėvai nenorėjo manęs su sese vežtis, bet ir namie vienų palikti nenorėjo. Taigi visi ir išvažiavome. Nuvykę pamatėme daug žmonių, nors ir buvo gili naktis. Visi buvo nusiteikę ryžtingai. Buvo ir bangu, nes nežinojome, kas gali nutikti bet kurią akimirką, ir džiugu, kad lietuviai tokie vieningi. Vis kas nors paskleisdavo kalbas, jog rusų tankai atvažiuoja, tai visi susiburdavo į vieną vietą ir laukdavo. Kai nieko nenutikdavo, vėl pasiskirstydavo grupelėmis. Taigi vis laukė, budėjo, bet nieko nenutikus apie 4-5 valandą nakties grįžome namo. Rusai daugiau nepuolė. Atsikėlę ryte toliau buvome nežinioje, nes vis dar nieko netransliavo. Taip praleidome 3 dienas – įtampoje ir nežinioje. Prasidėjus deryboms su valdžia rusai atsitraukė.

Vėliau televizija vėl pradėjo rodyti Sausio 13-osios nakties vaizdus ir aukų laidotuves. Į mokyklą tada visi ėjome nuliudę. Degė žvakės ir kabėjo žuvusiųjų nuotraukos, apie tai kalbėjomės su mokytojais mokykloje.

*Told by Jovita Tirvienė,
recorded by Giedrė Valentinaitė*

The Events of January 13th

Just then Jovita was in the 11th grade. On January 13th the entire family followed the events on television until the last minute. We saw how the assault of the TV Tower was taking place until the broadcast was turned off. Today she still remembers the last words that Egle Bučelytė (a reporter on the TV) had said. After interrupting the broadcast, we all became very anxious. Some acquaintances expressed the need to go to Juragiai, near Kaunas, and be on duty at the radio and television station because the Soviets could have attacked in there. When we arrived, we saw a lot of people, though, it was already very late at night. All of them were determined to resist. It was scary because we did not know what might have happened at any moment, but we were glad that all the Lithuanians were so united. After the withdrawal of the Russians and the restoration of the television, we watched the images of the January 13th night and the funeral of the people killed.

Jovita Tirvienė

„Apie Baltijos kelią. Tuo metu dirbau Rajkoopsąjungoje (Prienuj rajono kooperatyvų sąjunga). Darbovietė pasamdė autobusą, kad galėtume nuvykti į Baltijos kelią. Važiavau su bendradarbiais, bet, deja, mums išvykus per radiją pranešė, kad viskas užpildyta ir žmonių kaip niekad daug. Todėl nepasiekėme galutinio taško. Dėl žmonių ir mašinų daugybės niekaip nebuvo įmanoma pasiekti tos pagrindinės žmonių „grandinės“. Aišku, atsirado ir labai atkaklių, kurie bandė pasiekti gyvąją eilę važiuodami aplinkkeliais ir nelabai žinomais keliukais. Bet autobusas, kurio važiuoju, nors ir stengėsi atvykti kuo arčiau pagrindinės eilės, pasiekė tik Kaišiadoris. Arčiau privažiuoti nepavyko dėl susidariusių grūščių. Taigi pagrindinės eilės, tų visų vieningai susikibusių už tėvynės laisvę žmonių, mums nepavyko pamatyti. Todėl išlipę iš autobuso susikibome su ten esančiais žmonėmis ir sudarėme atskirą šoninę Baltijos kelio atšaką. Mes nenusiminėme ir džiaugėmės šia diena. P dangėje matėme lėktuvus, iš kurių buvo mėtomos gėlės. Užplūdo džiaugsmas. Pagaliau mes laisva Lietuva. Širdyje buvo labai gera.

Prisimenu, buvau mitinge, kuris vyko Prienuose (ten dabar yra „Ažuolo“ ir „Žiburio“ mokyklų stadionas). Tai buvo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio mitingas. Jame dalyvavo daug žmonių. Sąjūdžio iniciatyvinės grupės atstovai gražiai kalbėjo apie Sąjūdį, Lietuvą, dalijosi prisiminimais iš Baltijos kelio. Atsirado tokių, kurie išdrįso ir atvirai kalbėjo apie buvusius komunistų partijos, įvairių įstaigų vadovus, kas anksčiau buvo neįmanoma.

Sausio 13-toji. Vėlus vakaras. Ramiai žiūrėjau televizorių, bet pradėjus rodyti įvykius Vilniuje, prie Televizijos bokšto, transliacija pradėjo trūkinėti ir staiga visai nutrūko. Labai išsigandau. Kadangi buvo naktis ir tėvai jau miegojo, prikėliau juos ir papasakojau, kad televizijos bokštas jau užimtas. Jie taip pat išsigando. Tėtis susisiekė su draugu ir išvažiavo pas jį į Prienus. Mes su mama likome namuose. Vėliau su nerimu nuėjome miegoti. Ryte tėtis grįžo, nes jo pagalbos niekur neprireikė. Vėl buvome visi kartu ir nerimavome, nes vis dar nebuvo jokių gerų žinių. Po kelių dienų, kai Lietuvos televizija vėl ėmė transliuoti laidas, galėjome atsigausti, nes buvo žinoma, kad rusai atsitraukė. Buvo skaudu girdėti apie žuvusius ir šimtus sužeistųjų.

Praėjus kuriam laikui su bendradarbiais važiuoju į Vilnių aplankyti tų vietų, kurias atakavo rusai. Pagerbėme žuvusiuosius. Tada važiavo labai daug žmonių. Prisimenu, jog iš Birštono tarybinio ūkio pasiėmėme labai daug gvazdikų (apie 100 žiedų), kuriuos vežėme į Vilnių. Buvo liūdna ir skaudu.“

*Told by Ramunė Valentinaitė,
recorded by Giedrė Valentinaitė*

The Baltic Way

At that time Ramune worked for the Consumer Cooperative Union of Prienai District. The employer hired a bus for us to go to the Baltic Way. When so many Lithuanians started moving towards their destination, the roads were heavily congested, so we managed to get to Kaišiadorys only. After getting off the bus to join the people in there, we created a separate branch of the side of the Baltic Way. We did not get upset and enjoyed this day greatly. We saw the planes in the sky dropping flowers. We were flooded with joy. Finally, we were free. Our hearts were filled with joy.

Giedrės mama Ramunė / Giedrė's mother Ramune

Mano senelis Jonas Kazlauskas, gimęs 1944 metais Prienuose, kuriuose gyvena ir dabar, yra vienas iš tų lietuvių, kurie gynė Lietuvą sausio 13-ąją. Senelis buvo savanorių patriotų klubo dalyvis ir tą sausio 12 –tą dieną su kitais savanoriais išvažiavo į Vilnių. Prieš išvažiuodamas atsisveikino su dviem mažamečiais vaikais ir žmona, kuri jam išvažiuojant braukė ašarą.

Važiuodami į Vilnių pakeliui matė tankus ir sunkvežimius su sovietų kareiviais. Savanoriai, tarp jų ir mano senelis, neišsigando ginkluotų priešų, jiems norėjosi kuo greičiau atvykti į Vilnių ir prisidėti prie kitų gynėjų.

Prie Lietuvos Parlamento tūkstantinė žmonių minia protestavo prieš okupantus, dainavo lietuviškas dainas apie laisvę ir gimtinę. Senelis buvo ir Spaudos rūmų viduje, tačiau turėjo iš ten greitai išeiti, nes rusai pradėjo daužyti langus, šaudyti į civilius. Vilniuje jis išbuvo dvi paras. Anksčiau nepažįstami žmonės, turėdami vieną ir tą patį tikslą – apginti Lietuvą, vieni su kitais dalijosi maistu, karšta arbata ir kava. Kad nesušaltų, degė laužus. Prie Parlamento ir televizijos bokšto būriavosi dieną ir naktį. Nepabūgo žmonės pamatę tankus, važiuojančius miesto gatvėmis, pamatę kareivius, šaudančius į lietuvius.

Naktis iš sausio 12 į 13 naktis, buvo labai ilga. Radijas skelbdavo tik didėjančią aukų skaičių ir augančią įtampą Lietuvoje. Vilniuje aidėjo šūviai, žmonių riksmas, kai kurių, deja, girdėjosi tik paskutiniai atodūsiai. Tą naktį tragiškai žuvo 13, o buvo sužalota šimtai žmonių. Tačiau, kad ir kaip buvo baisu, kad ir kokie beširdžiai ir žiaurūs rusų kareiviai buvo, lietuvių patriotų širdys buvo didesnis ir galingesnis ginklas. Nuostabiausia tai, kad beginkliai žmonės iškovojo Nepriklausomybę, išvarė ginkluotus rusų karius iš Lietuvos. Už tai, ką turime šiandien – laisvą valstybę, laisvą žodį, teisę laisvai kalbėti gimtąja kalba, – dėkojame tiems, kurie tragiškų įvykių metu nepabūgo ir iškovojo mums, ateities kartoms, laisvą ir nepriklausomą Lietuvą.

*Told by Jonas Kazlauskas,
recorded by Gabrielė Masaitytė*

My grandfather Jonas Kazlauskas was born in 1944 in Prienai, where he lives up to now. He is one of those Lithuanians, who defended Lithuania on January 13th, 1991. My grandfather was one of many volunteers and patriots who witnessed the events of January 13th. On January 12th he along with other volunteers went to Vilnius to defend the independence of Lithuania. In Vilnius, at the Lithuanian Parliament thousands of people were protesting against the invaders, singing Lithuanian songs about freedom and love for their country. My grandfather still recalls being inside The Press House and then suddenly getting out of there quickly because the Russians began to beat the windows as well as shoot into civilians. He stayed in Vilnius for two days. Strangers, having the same goal – to protect Lithuania, shared food, hot tea and coffee with each other. The Parliament and the television tower were crowded day and night. The night from January 12th to 13th was very long. The radio used to broadcast only the increasing number of the victims and the growing tension in Lithuania. Back then in Vilnius the tanks were patrolling and you could hear the shots echoing, people screaming. 13 people were killed and hundreds badly injured. Still no matter, how awful that was, how heartless and cruel Russian soldiers were, the hearts of the true patriots of Lithuania were bigger and more powerful than any weapons could be. And most surprisingly, defenceless people won independence over the armed Russian troops that were expelled from Lithuania. For what we have today – a free state, free speech, the right to speak our native language freely, it is all thanks to those who showed a remarkable bravery at the time and won for us, for our future generations freedom and independence.

Gabrielės senelis Jonas Kazlauskas (kairėje) su draugu / Gabriele's grandfather Jonas Kazlauskas (on the left)

Užrašė Paulina Griniūtė
Pasakojo Valdas Labutis

Kalbinau savo krikšto tėtį Valdą Labutį. Jis man papasakojo apie 1991m. sausio įvykius.

Valdas tada gyveno Kaune, netoli įmonės „Lietuvos telekomas“, todėl daugiausia įvykių ir matė būtent ten. Jam tuo metu buvo 35 metai. Sausio 8-9 dienomis kauniečiai, paprašyti valdžios, pradėjo aktyviai budėti prie telekomo pastato, visą laiką tvyrojo didelė įtampa. Sausio 12 dieną jis visą vakarą prabuvo telekomo ir vėlai vakare grįžo namo. Miegodamas išgirdo gatvėje garsiakalbį, kuris ragino kauniečius keltis ir saugoti svarbius Kauno pastatus, nes tuo metu Vilniuje jau buvo užimėjami įvairūs objektai. Taigi Valdas grįžo prie telekomo. Įtampa dar labiau išaugo. Buvo juntama žmonių vienybė: turintys mašinas kartu vežėsi kitus į Vilnių. Valdas kartu su keliais pažįstamais taip pat išvažiavo ir Vilniuje buvo apie 6 val. ryto. Eidami pro Žvėryno rajoną matė tankus. Seimas buvo uždara erdvė ir įeiti buvo galima tik per siaurą įėjimą Gedimino prospekte. Ten buvo pranešėjamos naujienos, sklido kalbos. Apie 9 val. paaiškėjo, kad puolimo nebus ir Valdas grįžo į Kauną. Ir Kaune kiaurą parą žmonės budėjo. Valdas visą laiką prabuvo prie telekomo. Sausio 13 naktis buvo įtempčiausia per visą tą laikotarpį. Nors ir prieš ją jautėsi, kad kažkas turi įvykti. Po sausio 13 dienos žmonių nuotaikos dar buvo labai neramios ir nebuvo aišku, kas bus toliau. Nepaisant viso nerimo ir baimės, Valdas mano, kad Sausio 13-osios įvykiai parodė žmonių siekius, norus, susitelkimą. To žmonių ryžto dėka mes ir tapome nepriklausomi.

*Told by Valdas Labutis,
recorded by Paulina Griniūtė*

I interviewed my godfather Valdas Labutis and he told me about the events that took place on January 13th, 1991. Back then, Valdas lived in Kaunas, near 'Lietuvos Telekomas', the telecommunications company of Lithuania, so he saw almost all the events from there. At the time, he was 35 years old. From January 8-9, the residents of Kaunas were asked by the government to be on duty at „Lietuvos Telekomas“ where the tension was felt all the time. On January 12th, Valdas spent all day watching „Lietuvos Telekomas“ and he came home only late in the evening. While he was sleeping, he heard a man on the streets talking by a speaker and urging people to get up and keep watching all the important buildings of Kaunas because Vilnius was already under siege. So Valdas got up and went to telekomas. The tension was getting stronger. Valdas at about 6 a.m. along with a few friends went to Vilnius. The Parliament was an enclosed area and people were able to get in only through a narrow entrance in Gedimina's Avenue. From there the latest news was reported and speeches were made. People surrounding the parliament were frightened that they could get attacked by the tanks anytime. However, at about 9 a.m. it turned out that there would be no attacks, so Valdas returned to Kaunas. There people, including Valdas himself, were on duty at Telekomas all day. The government slightly controlled what was happening in there. The night of January 13th was the most tense during the whole period, but even before that bloody day there was a bad feeling that something wrong may happen. After January 13th, the mood was still very anxious and it was not clear what would happen next. But despite all the anxiety and fear, Valdas strongly believes that January 13th was very crucial to our country because it disclosed all the aspirations and desires that people had, also showed how focused and united Lithuanians can be. Because of this day, we finally became independent.

*Paulinos krikšto tėvas Valdas / Paulina's
Godfather Valdas*

Pateikiau konkrečius klausimus Vaidui Mazuroniiui, kuriam 1991 sausio mėn. buvo 17 metų.

Kokie istoriniai įvykiai, kuriuose dalyvavote pats, įstrigo labiausiai?

Baltijos kelias ir Sausio 13-oji. Tačiau labiausiai, žinoma, įstrigo būtent Laisvės Gynėjų diena.

Kaip atsitiko, kad dalyvavote joje?

Tuo metu buvo organizuojamos grupės žmonių vykti ir saugoti Televizijos bokšto. Visi savanoriai galėjo keliauti. Mano manymu, tokiu metu kiekvienas save gerbiantis ir šalį mylintis pilietis vyko ir gynė Lietuvą bei svarbius jos objektus. Vos sužinojęs apie tokią galimybę, aš nė nesuabejojau, ar verta vykti.

Kurioje vietoje Vilniuje buvote?

Prie pat bokšto, visus įvykius stebėjau savomis akimis, taip pat ir pats juose dalyvavau.

Su kokiais žmonėmis dalyvavote Sausio 13-osios įvykiuose?

Su pažįstamais mamos bendradarbiais, kurių dėka ir nukeliavau iki Vilniaus. Būdamas ten susipažinau su kitais žmonėmis, Lietuvos patriotais. Teko pabendrauti ir su Alvydu Medalinsku ir jo šeima.

Kaip jautėtės tuo metu? Kokias emocijas išgyvenote?

Jaučiau didelį patriotiškumo jausmą, emocinį pakilimą, stiprų troškimą, kad Lietuva būtų laisva. Taip pat mačiau šiurkštų Sovietų armijos elgesį, nesiskaitymą su žmonėmis, fizinės jėgos panaudojimą. Tuo metu buvo apėmęs savotiškas bejėgiškumo jausmas ir suvokimas, kad kovoti su tokia armija yra beveik neįmanoma.

Kaip tai pakeitė jūsų požiūrį į gyvenimą? Kokių pamokų išmokote?

Suvokiau, kad visai kaip ir gyvenime, viskas gali būt pasiekta tik taikiu, derybų būdu. Kad smurtas niekada negali duoti naudos.

Ką jums šiandien reiškia ta diena?

Kad reikia prisiminti savo šalies istoriją, mylėti ją. Žmogui svarbu būti patriotiškam. Tačiau pastebėjau, kad su laiku tas patriotiškumas pamažu nyksta, žmonės vis labiau pasiduoda kitų įtakai bei mažiau galvoja apie savo šalį ir jos gynimą, saugojimą.

Jei vėl susidarytų tokia situacija, ar gintumėt Lietuvą?

Šimtu procentų.

*Told by Vaidas Mazuronis,
recorded by Skirmantė-Loreta Mazuronytė*

Almost all Lithuanians know about such a memorable event as January 13 or the Defenders of Freedom Day. Some Lithuanians not only heard about it from other people's accounts but also witnessed everything themselves like my dad, who is now 40 years old. When he was a school-leaver, along with his mother's co-workers he went to Vilnius to defend the freedom of Lithuania. Being there, standing at the TV tower, he felt great patriotism and love for his native land feeling a deep desire and determination to do anything he could to maintain its independence. After the time, when our goal was finally achieved, and the Russians withdrew their troops from Lithuania, my dad realized the two most important things – violence can never bring positive benefits and how important it is to live in a country that is independent. Today, this day reminds him how important it is to remember the country's past and to stay patriotic, even though many people no longer appreciate the true value of freedom.

Užrašė Vaiva Niūklytė
Pasakojo Živilė Niūklienė, Vaivos mama

Man pats įsimintiniausias įvykis buvo 1991 m. sausio 13-oji. Tuo metu man buvo 25-eri. Tą lemtingą dieną su šeima praleidome prie televizoriaus žiūrėdami žinias. Per televizorių vis buvo kartojama: „Jau ateina! Jau!“. Sužinojė, kad Sovietų Sąjungos kareiviai jau yra prie pat televizijos bokšto, norėjome būti tenai kartu su visais. Ten alsavo lietuvių vienybė. Tačiau autobusai nebevažiavo, o mašinos neturėjome. Norėdami kuo nors prisidėti, bėgome prie vykdomojo komiteto, dabartinės Prienų savivaldybės. Daug prieniečių ten jau buvo susirinkę ir manė, kad rusų kareiviai bandys užimti ir Prienų vykdomąjį komitetą. Mūsų džiaugsmui, kareiviai čia nepasirodė. Sužinojus, kad naktį žuvo trylika žmonių, apėmė nerimas, kad sovietų kariuomenė neatsitrauks. Žinau, kad tuo metu ne aš viena buvau išsigandusi. Sužinojus, kad tankai atsitraukia, apėmė palengvėjimas. Jaučiausi tarsi naujai gimusi. Sausio 16-ąją įvyko žuvusiųjų laidotuvės. Į Vilnių nuvykome sauskimšų autobusiuku. Aukų karstai buvo garbingai sustatyti Katedros aikštėje. Iki jų nusigauti, galima sakyti, buvo neįmanoma. Mums to padaryti nepavyko, todėl matėme karstus tik iš toli. Prie manęs stovėjo jauna šeima iš Kauno, jie buvo sukrėsti ir vis kalbėjo apie tai, kas įvyko vos prieš tris dienas. Pačioje Katedroje vyko šv. Mišios už žuvusiuosius. Buvo susirinkusi didžiulė minia žmonių. Po Mišių tūkstantinė žmonių minia lydėjo Lietuvos didvyrius į Antakalnio kapines. Pagerbėme juos.

*Told by Živilė Niūklienė,
recorded by Vaiva Niūklytė*

For Zivile, my mother, the most memorable event was January 13th 1991. At the time I was 25. After hearing the news that Soviet Union soldiers were already close to the TV tower, the entire family wanted to be there, together with all other Lithuanians. The atmosphere was full of unity in there. Unfortunately, the buses were not going to Vilnius and we did not have a car. So we went to Prienai municipality building because we wanted to somehow contribute to what was happening. I know that at that time I was not the only one who was terrified. After learning that the tanks had retreated, I felt relieved... like a newborn. The funerals of the people killed were held on January 16th. In order to honour the casualties we also went to Vilnius on a crowded bus. The coffins of the victims were honourably placed in the Cathedral square. However, it was impossible to get near them. After the Mass, thousands of people escorted Lithuania's heroes to Antakalnis graveyard.

Užrašė Vaiva Niūklytė
Pasakojo Anelė Jaskutėlienė (gim. 1937 m.)

Sunku dabar prisiminti, kokie įvykiai paveikė mane labiausiai. Daug tokių. Dabar pirma mintis buvo apie Baltijos kelią. Sužinojau apie šį renginį iš savo draugės Monikos Vasiliauskienės, kuri dirbo Prienų „Žiburio“ gimnazijoje. Tuometinis mokyklos direktorius organizavo kelionę į šių žmonių susibūrimą, o mano draugė man pasiūlė prisijungti. Su mokyklos bendruomene pajudėjom Vilniaus link. Mašinių buvo daug, tai iki Vilniaus nuvažiuoti nepavyko. Teko sustoti prie Vievio. Sustojome į tą žmonių „kelią“ ir susikabinome rankomis. Žmonės dainavo dainas, bet labiausiai įsiminė „Bunda jau Baltija: Lietuva, Latvija, Estija“. Ši daina skambėjo visomis trimis kalbomis. Virš mūsų skraidė lėktuvai, žmonių vadinami „kukuruznykais“. Iš jų krito gėlės ant žmonių sukurto Baltijos kelio. Stovėjom ten iki tol, kol pradėjo temti.

Manau, šis įvykis davė daug. Suvienijo Baltijos šalis: Latvija, Lietuvą ir Estiją. Visi kartu džiaugėmės laisve. Susirinkę atgal į autobusiuką lėtai pajudėjom atgal. Visi džiaugėsi ir jautėsi pakylėti.

Anelė Jaskutėlienė (kairėje) / Anelė Jaskutėlienė (on the left)

*Told by Anelė Jaskutėlienė,
recorded by Vaiva Niūklytė*

The Baltic Way. It's now hard to remember what events affected me most. Now, the first idea that comes into my mind is the Baltic Way. I learned about the event from my friend. Just then, the director of Prienai "ziburys" gymnasium, organized a trip to this gathering of people, and my friend suggested me to join in. Along with a school community, we were moving towards Vilnius. When we arrived, we stood in the line of people and started singing three songs, but the most memorable one was Baltics are waking up: Lithuania, Latvia, Estonia. This song sounded in all three languages. Also, the planes were flying over us dropping flowers and we were standing there until dusk. I think this event has given us a lot. It united the Baltic countries: Lithuania, Latvia and Estonia.

